

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

ZONEN GODS EN DOCHTEREN DER MENSEN IN GEN. 6 : 1-4 EEN OUDE KWESTIE IV

De tekst en zijn uitleg

Nadat wij de standpunten, meningen of hypothesen of hoe men ze maar benoemen wil, eerst globaal hebben omschreven en toen nader hebben **bekeken**, is nu de tijd gekomen om te vragen: Wat zegt de **tekst**? Met **tekst** bedoelen we, het **zij** ten overvloede nog eens herhaald, het geheel van zinnen en woorden waarin een **pericoop** is vervat. De **vraag** die ons bezig houdt is: Wat staat er eigenlijk! Daar begint het mee, dan gaan we spreken over de volgende vraag: Verstaan wij wat we lezen? Zo willen we nu in ons vierde artikel te werk gaan. En aan de **uitkomst** daarvan de diverse standpunten toetsen.

De naaste context: Genesis 5

Wie aandacht geeft aan een bepaalde tekst, moet ook letten op de context, het tekstverband. Voor alles is daarmee de naaste context bedoeld. Die omvat Genesis 5. Terwijl ook Genesis 6 vanaf vers 5 een licht op de zaak kan werpen.

We gaan daarbij uit van de vooronderstelling dat Genesis 6 : 1-4 niet wat men wel eens noemt: een zwerfkei is, die om onverklaarbare redenen op deze plaats is verdwaald. Ons geloof in de eenheid der Schriften, welke juist in historische boeken zo treffend is, verbiedt ons aan een verdwaalde pericoop te denken.¹

Wenden wij ons nu tot Genesis 5, dan rijst de vraag: wat hebben wij in dit hoofdstuk voor ons? Statenvertaling: Dit is het boek van Adams geslacht. N.B.G.: Dit is het geslachtsregister van Adam. Wie in het Hebreeuws bekend is, diens oog valt op het woord **Tōl'dōt**. In wijdere kring onder ons niet onbekend dank zij de arbeid van prof. B. Holwerda, die op de opbouw van het boek Genesis

HOOFDARTIKEL

Zonen Gods en dochteren der mensen in Gen. 6:1-4 een oude kwestie IV

H.M. Ohmann

BOEKBESPREKING

Rollenspel

UIT DE SCHRIFT

Te vondeling

J. Wesseling

KERKELEVEN

Welke kerk ging stuk? III
W. G. de Vries

ROEKAANKONDIGING

Fair vechten, kan dat?

SCHOOLEDAG 1992 IK GELOOF ÉÉN KERK

'Samen op weg in 1892'

M. te Velde

SCHOOLEDAG 1992 K GELOOF EEN KERK

Katholiek

B. Kamphuis

SCHOOLEDAG 1992: K GELOOF EEN KERK

Grote vangst?

C. Trimp

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Piëtisme of zuurdeeg?

UIT DE KERKEN

volgens het scheinn der Tōl'dōt zo nadrukkelijk heeft gegeven. De lezer herinnert zich misschien dat de Hebreeuwse term zich niet leende om in een Nederlands woord weergegeven te worden. Het ziet op: voortbrengingen, geboorten, het register van de gehorencn (of geslachtsregister) en de lotgevallen van die mensen, zeg maar: hun geschiedenis.

De hier genoemde Adam is de eerste mens, 'de mensen-vader'. Hoofdstuk 5 : 1 vertelt ons nog eens dat God hem maakte naar de gelijkenis Gods. 'Beeld en gelijkenis', staat in Gen. 1 : 26.

Wat is nu dat 'beeld van God'? *Gispen* schrijft over een beeld in de zin van afbeelding, zoals die door de persoon zelf naar buiten wordt gemaakt, hier dan door God. 'Naar ons beeld' is dan: overeenkomstig het beeld dat wij te zien geven, dat wij bieden. Overeenkomstig dat Hij (God) zelf zou tonen en ook toont als Hij verschijnt, zich laat zien. Hij ziet er zo uit." We vragen ons af of helemaal doorzichtig is wat *Gispen* hier bedoelt. Hij zal de verschijningen van God in een menselijke gedaante op het oog hebben, maar iemand zou kunnen vragen of die gestalte Gods hij een theofanie in het O.T. model heeft gestaan voor het produkt dat in Gen. 1 : 26v. te voorschijn kwam, te weten de eerste mens(en). We vragen: Is het niet eerder andersom: Eerst schiep God de mens; daarna heeft Hij zich in zijn theofanieën daarbij aangepast. Voor Gen. 1 : 26 waren die theofanieën er niet. De kwestie is: waar wil God heen met het maken van een zijner schepselen naar zijn beeld? De bedoeling Gods bij het maken van de mens is iets heel anders dan die van een mens, die een portret van zich laat maken, dat dan een plaats aan de wand of op de schoorsteenmantel krijgt. Wie het portret ziet weet: Zo zag die en die er uit. In Gen. 1 : 26 is dat anders. Wie een mens ziet, het doet er niet toe wie het is,

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (cindred.), DR. G.J. VAN MIDDEL KOOP. PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGEREDACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV. Postrekening 408040 t.n.v., De Reformatie, Goos, Postbus 25, 4460 M Goos. Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 185 (excl. porto)

ADVERTENTIES

Prijs f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

weet nog niet hoe God er uit ziet. Zelfs niet al spreekt de Bijbel over *God* menigmaal op zeer mensvormige wijze. Daar gaat het namelijk niet om. We moeten het eerder zo bezien, dat de goed geschapen mens bij zijn schepping alles mee heeft gekregen, om zijn God, de onzichtbare, die geen mens heeft gezien of zien kan (1 Tim. 6 : 16), te representeren. Met *alles* doelen wij op zijn mensen-hoofd, -ogen, -oren, -mond, -handen, -voeten. Maar toegerust met die organen op zichzelf, is de mens niet gereed. Het representeren moet dan nog beginnen; het wordt zichtbaar, in zijn gedachten, woorden en daden. zijn handel en wandel, zijn hele leven. We zijn er nog niet. Zal hij de *HERE* goed representeren, dan moet voor alle dingen *de verhouding* goed zijn. Geen zonde mag als storende factor tussen beide komen, want dan wordt de vertegenwoordiging van God bij het schepsel een mislukking die bij de schepselen leidt tot een wan-voorstelling. De werking van de zonde is niet alleen storend, maar ook bedervend.

Maar hoe kan nu van Adam, in Gen. 5 : 1v. de gevallen, gezegd: 'verwekte hij (een zoon) naar zijn gelijkenis, als zijn beeld'?

We lezen bij *Gispen*: 'Het is niet uit ons vers op te maken, of de bedoeling is, te zeggen, dat er een tegenstelling is tussen de gelijkenis van God en die van Adam en tussen het beeld van God en het beeld van Adam. En juist dat maakt het zeer waarschijnlijk, dat zulke een tegenstelling niet is bedoeld, maar dat het beeld en de gelijkenis van God via Adam het deel is geworden van al zijn nakomelingen, van alle mensen. Trouwens, het werd reeds duidelijk uitgedrukt in 1 : 26, 27. De gedachte van een verlies van het beeld van God wordt hier niet aan de hand gedaan.'³

De lezer weet dat in onze Gereformeerde Belijdenisschriften het verlies van het beeld van God door de zondeval een aangelegen punt, een fundamentele waarheid is. Hij kent Zondag 3 en 4 Heid. Cat., Art. 14 van de Ned. Gel. Bel. en Hoofdstuk III/IV, 1-4 van de Dordtse Leerregeles. Gen. 5 : 3 dient als bewijssplaats bij de Catechismus. Nu is volgens ons het punt dat deze waarheid door *Gispen* in de aangehaalde passage niet wordt ontkent. De vraag is voor hem of deze waarheid uit onze belijdenis in dit vers met zoveel woorden wordt geleerd. Wij voni ons zouden willen zeggen: Indien geleerd, dan als iets waaruit men uit de voorafgaande hoofdstukken concluderen kan. Het ligt in 5 : 3 geïmpliceerd. Dat blijkt onder meer uit het herhaalde 'en hij stierf' in dit hoofdstuk, wat na het voorgaande (Gen. 1-4) niet het natuurlijk einde van een natuurlijk proces is, maar de tenuitvoerlegging van een dreiging (Gen. 2 : 17). Hoofdstuk 5 moet gelezen in de ruimere context van Gen. 2 en 3. Maar, en daar komt het dan in deze *Tōl'dōt* op aan, we hebben in het eerste vers een opzettelijke herinnering aan Genesis 1 : 26v.: de schepping van de mens naar Gods beeld, mannelijk en vrouwelijk, en het feit, dat God *hen* (meervoud) *mens* noemde.

Wat is de zin daarvan?

Weer citeren we *Gispen*: 'De naam werd door God zowel

aan de man als aan de vmuw gegeven. In verband met de herinnering aan de zegen, die betrekking had op de voortplanting van het menselijk geslacht, krijgt ons vers aan het begin van dit hoofdstuk de betekenis, dat, nadat de mensen als man en vrouw geschapen waren, zij voortaan door verwekking zich zullen voortplanten. Met rechtstreeks geschapen worden geldt alleen van de dag, waarop de eerste twee mensen werden geschapen (vgl. vers 1). Daarna zijn er geboorten, genereringen, nakomelingen.¹⁴ 'Nu, is dat zoveel bijzonders?' hoor ik iemand opmerken. Ja, antwoorden we, dat is het zeer zeker, met name in dit Schriftgedeelte. Zoals alle geboorteberichten tot op de dag van vandaag getuigen van evenzovele wonderen van God! Dan praten we over een normale geboorte. En het 'naar zijn gelijkenis, als zijn beeld' is hier reeds toepasselijk. Zo was het bij dat mensenkind Seth, de plaatsvervanger van Abel. Seth vertoonde het beeld van zijn vader Adam. Terwijl wij terstond praten over de zonde, vestigt de Schrift de nadruk op het feit dat een mens wordt geboren. Dat wil zeggen geen gedrocht, geen monster. De boodschap van Genesis 5 is dat verwekking en geboorte na de val niet worden stopgezet. Er komen steeds weer mensen ter wereld. Wie ze wil betitelen als 'stuk vergif' of 'brandhout voor de hel', moet dat kunnen verantwoorden. En het niet doen uit lust tot krasse termen, maar hij zal tevens de goede hand Gods de steeds weer leven schenkt, niet kunnen negeren. Er is weer een mensenleven bijgekomen, dat naar Gods bedoelen zijn raad moet dienen. En als het goed is en Gode behaagt hem te vernieuwen in zijn gende, mag dat nieuwe leven God ook representeren. Zij het voor een tijd, een gestelde termijn, een lange termijn destijds, die steevast door het sterven wordt afgesloten.

Wat zien we dus in Genesis 5? Dat er zich een historie, een tōl'dōt, een keten van generaties ontwikkelt, ingeklemd tussen verwekt worden en sterven. Zo wordt het menselijk geslacht gebouwd. Elke boreling blij begroet, als een geschenk van God.

Of we hier en nu mogen spreken van 'heilig zaad?', zoals wij doen bij de geboorte van onze kinderen? Als wij dit willen doen uitgaande van de tegenstelling tot 'onheilig zaad', dus kinderen der gelovigen tegenover die der ongelovigen, dan dient de vraag zich aan hoe de demarcatielijn die het inensdnn vaneen scheidt toen precies gelopen heeft. Voor een al te vlotte en gemakkelijke tegenstelling tussen Sethieten ener- en Kainieten anderzijds biedt de Schrift in dit hoofdstuk geen grond. Wij beschikken over te weinig gegevens om daarover een uitspraak te doen. De Kainieten zouden wij als een zijlijn willen zien; op een zijspoor gerangeerd en voor de toekomst uitgerangeerd.

Als we de ogen niet sluiten voor de positieve aspecten van de ontwikkeling in dit hoofdstuk geschetst, zien we deze generaties liggen ander de klem van beide Gods verbondsbelofte en verbonds-eis. We hebben hier te doen met de mensheid, die op weg is naar de toekomst. De zegen van God, waarvan vers 2 gewaagt, rust ook op de

volgende geslachten. De lijn mag doorgetrokken. Als we maar goed bedenken, dat wel door God gezegend worden en niet zich aan Hem wijden, met elkaar in flagrante strijd is. De vraag is hoe sterk de klem zich te heiligen door Seth en zijn broers en zusters en hun nakomelingen is gevoeld.

Als er namen worden genoemd in dit hoofdstuk, is dat van de mannen die als vaders en gezagsdragers in hun kring (mogen we hier aan een soort van koningschap denken??) hoven de anderen uitstaken. Enos, Kenan, Mahalalel en Jered hebben hun tijd gestempeld. Of zij mannen van een exemplarische vroomheid waren, weten we niet zeker. We willen het graag aannemen. Anders zou het tegendeel stellig zijn vermeld. Zoals hij de Kainieten uit hoofdstuk 4.

Men kan ook vragen, waarom de omgang met God pas bij Henoch speciaal wordt genoemd en later hij Lamech en Noach nog eens naar voren wordt gebracht. Wellicht omdat daar alle reden voor was; omdat onder de aardbewoners een totaal tegengestelde ontwikkeling zich voorded, een ontwikkeling die de mensen in menigte wegleidde van God en tot gevolg had dat het getal der Godvrezenden al meer inslonk. Een gang van zaken die leidde in de richting van de toestand getekend in hoofdstuk 6 : 5-7; waar de HERE de stand van zaken opneemt teneinde op basis van zijn bevinding ('En God zag...!') zijn besluit te nemen: 'Ik zal de mensen van de aardbodem uitroeien...' We staan dan op de drempel van een gerichtsoefening van catastrofale afmeting, de zondvloed. In Genesis 5 – hij Henoch – gaat de historie voorlopig nog door. Voordat God hem opnam verwekte hij zonen en dochteren. Het leven gaat door. Nog steeds houdt de HERE de gehele mensheid in het oog. Hij die dit werk begonnen is, Hij zal het ook voleinden. We horen van Henoch, een enkeling, maar van de lotgevallen van de vromen als zodanig, als een gesloten kring, horen we niet. En wat de moeitevolle arbeid onzer handen op deze aardbodem, die de HERE vervloekt heeft, aangaat, waarover, volgens zijn vader Lamech, de jonge Noach ons troosten zal, kan men vragen: Wat heeft Lamech hier precies op het oog? Waarop ziet dat werk? En die moeite? Het vers bevat duidelijke reminiscenties aan Genesis 3, de door Jahwe uitgesproken vervloeking van de aarde.

Waarom wordt nu daarvan melding gemaakt? Deed die zich pas ten tijde van Lamech gevoelen? Of in hevige mate gevoelen? Werd door omstandigheden, klimaatverandering, milieu, bodemgesteldheid, de arbeid al zwaarder?

En wat verwacht Lamech van Noach? Waarin bestaat die vertroosting? Hoe kan hij dit bij de geboorte van het kind profeteren? Door een ingeving van de Heilige Geest?

Er is wel een zinspelend gezien op Noach als toekomstig wijnbouwer, maar dat lijkt ons in het kader van deze hoofdstukken te triviaal, te platvloers om over te praten. De troost door Noach is geen zaak van plezier en vertier. Het is een zaak van de uiterste ernst; van leven of dood. Troost onderstelt een pertinent kwaad, en stelt daar dan

eerst wat werkelijk *goed* is tegenover. De naam Noach heeft mei het Hebreeuwse werkwoord troosten (*niham*) alleen maar klank-overeenkomst. Maar de Hebreeuwse werkwoordswortel wijst op een keer in de loop der dingen, een keer **ten** goede (troost of berouw ten goede) of een keer **ten** kwade (het berouwde God {Gen. 6 : 6}). Het berouwde de HERE. d.w.z. de HERE gaat een omkeer te-weeg brengen. Het berouwt Hem dat Hij de mens maakt heeft.⁵

Daar loopt de *tōl'dōt* van Adam, de mensenvader, op uit. Is het niet om te huilen? Het smart Hem in zijn hart. Nu is het niet Adam of Eva, niet Lamech, maar God zelf die – op Goddelijke wijze – smart ondervindt. In die mate dat Hij tot zulk een ingreep besluiten moet.

En nu onze pericoop: Genesis 6 : 1-4.

Genesis 6 : 1

Vers 1 grijpt op hoofdstuk 5 terug en wel op het: 'en hij verwekte zonen en dochteren'.

'Toen de mensen zich op aarde begonnen te vermenigvuldigen.' Welke mensen? Die uit hoofdstuk 5 uiteraard. De nakomelingen van Adam in de lijn van Seth en zijn broers en zusters.

Gispen vertaalt: En toen de mensen begonnen waren zich te vermeerderen op de oppervlakte van de aardbodem, en dochters hun geboren waren...⁶

De in Genesis 1 : 28 gegeven regen begint zich te verwezelijken. 'En hun dochters geboren waren.' 'Hun' ziet op die niensen uit Genesis 5. Daar worden bij ieder der 'oudvaders' steeds weer dochters vermeld, al wordt er geen bij numie genoemd.

De vraag kan gesteld of we hier moeten denken aan een overwegend aantal dochters? Het is wel gedacht. Het km, maar hoeft niet per se. Hof het ook zij, van deze dochters wordt in vers 1 geen kwaad woord gezegd. Het zullen heel normale meisjes zijn geweest. Vers 1 constateert, meer niet.

Genesis 6 : 2

Nu verschijnen de zogeheten 'zonen Gods' op het toneel. Voor mijn part mag men met de *Groot Nieuws Bijbel* ook wel 'godenzonen' vertalen. We verwijzen hier naar de in de vorige artikelen door ons gereleveerde opvattingen en wat daarbij door ons werd opgemerkt. Tussen de regels door hebben we laten merken dat er bij ons een voorkeur bestaat voor de derde – of tyrannen-hypothese.

Wie wil kan bezwaren daartegen aanvoeren. Een objectie die ook door ons wordt gevoeld, is dat 'b'nē 'ēlohim' in het Oude Testament nooit in die betekenis voorkomt. Ruiten-hijhels materiaal moet te hulp worden geroepen. Bijvoorbeeld uit Oegarit, van koning Keret, die als b n i l in ten toncle wordt gevoerd. Er kan een vingerwijzing in liggen. Liever beroepen we ons op de alleroudste overlevering uit Mesopotamië over de koningen van voor de grote vloed. Wij voor ons willen dit niet enkel als verzinzel afdoen. Hoc hcidns dit materiaal ook is, de oude Soe-ineiiēri en Babyloniērs sronde dicht bij de bron des

openbaring. Ook in de figuur van een Nimrod uit Genesis 10 : X zien wij een vingerwijzing in die richting. Een machthebber op aarde, de aarde van na de vloed. Voorts hoeft aan het getuigenis van de oude Joodse uitleggers niet alle waarde te worden ontzegd. Waar hebben die deze wijsheid of wetenschap vandaan?, zouden we in dit geval vragen.

Met een verwijzing naar David, die in 2 Samuel 7 'zoon van God' wordt genoemd (vgl. Psalm 2 en 89) zou ik voorzichtig willen zijn. Daar gaat het over de koning op de troon van het Koninkrijk Gods, de Messiaanse vorst. Ook Meredith Kline willen we niet in alles volgen. Wat hij stelt over een koningschap van Adam tot op Christus is ons al te hypothetisch. Maar dat er bij het zich staag vermeerderende aantal mensen ook plaats was voor koningen, regenten, leiders, behoeft geen betoog. Genesis 6 : 2 duidt op een klasse van machtigen. die macht hadden en **rijk** waren, zo rijk dat zij zich een veelheid van vrouwen konden veroorloven.

Bij 'dochteren der mensen' aan de meisjes uit de Kainistische lijn te denken, wijzen wij beslist af. 'Mensen' in vers 2 *moet* dezelfde betekenis hebben als 'mensen' in vers 1. Dat zij 'schoon' zijn, kan aan die meisjes niet ten Taste worden gelegd. Dat doet het Oude Testament nooit. We denken **aan** al die geschiedenissen, waarin de schoonheid van een meisje of vrouw niet **alleen** in het voorbijgaan wordt genoemd, maar daarop zelfs een zekere **na-druk** wordt gelegd. 'Mooi zijn' is voor een meisje een ding, de 'geheimzinnige verleidster te spelen' een ander ding. Toen de 'zonen Gods' her oog op hen lieten vallen, *namen* zij die dochters der mensen. Nemen. Dat is in het Oude Testament de normale term voor het sluiten van een huwelijk. Het gaat hier niet over aanranding of verkrachting of iets dergelijks.⁷ Maar of hier het 'nemen' op war wij 'normale huwelijken' noemen slaat? Het 'wie zij maar verkozen' wijst er op dat we juist niet aan het gewone monogame huwelijk, maar aan polygamie moeten denken.

In dit verband wordt Lamech, de nazaat van Kain, al als stap in die richting gezien. Zelf heb ik het ook wel zo verklaard. De h'nē 'ēlohim, de tirannen, zijn dan niet van Sethietische, maar van Kainietische huize. Zo komt de Sethieten(-Kainieten)-hypothese toch weer om de **hoek** kijken. Daarvoor beschikken we niet over voldoende aanwijzingen in de tekst. Ook in de lijn van Seth en zijn broers heeft het **verderf** der zeden om zich heen gegrepen. Bovendien hebben wij een hoofdstuk lang (Gen. 5) niets meer expliciet van Kain en de zijnen vernomen. Het **kunnen** Kainieten of Sethieten die bij de achterkleinzoon van Kain in de leer zijn gegaan, **geweest** zijn. Het onderscheid Kain-Seth is hier niet relevant. Het komt maar op de opstelling van individuen aan, op de grenzeloze macht die zij zich aanmatigen, **waarmee** zij aan zo heel veel andere jonge **mannen** het meisje van hun keuze ontnemen. Die hadden het toekijken en waren **gedwongen** te berusten. Want anders...! De oude Babylonische overlevering van Gilgamesj en Enkidoe, die in hun gebied de bruiden

voor zich opeisten, **beschouwen** wij als een steun voor deze onderstelling.

Genesis 6 : 3

Hij de verzen 3 en 4, die voor zeer zware, bijna onoplosbare problemen stellen, is het eerste wat opvalt: de volgorde. Men heeft wel gesteld, dat eerst vers 4 had moeten komen, omdat dat handelt over de vrucht van die huwelijken.

Maar in onze Bijbels – die de masoretische tekst volgen, staat vers 3 voor vers 4. Nu de volgorde zo is, blijkt, dat Jahwe in de eerste plaats **het** doen van de b'ne 'elohim mishaaft. De verschijning en het eventueel gedrag van hun kroost komt daarna.

In vers 3 maakt Jahwe zijn oordeel bekend: Wij geven dit vonnis weer in enkele ons bekende vertalingen: De Statenvertaling: 'Mijn Geest zal niet in eeuwigheid **twisten** met den mens, dewijl hij ook vlees is; doch zijn dagen zullen zijn honderd en twintig jaar.' De vertaling van het N.B.G.: 'Mijn Geest zal niet altoos in de mens blijven, nu zij zich misgaan hebben; hij is vlees; zijn dagen zullen honderd en twintig jaar **zijn**'. De vertaling van de K.B.S. (Willibrordvertaling): 'Mijn levensgeest zal niet altijd bij de mens blijven, want hij is maar een nietig wezen; de duur van **zijn** leven zal honderdtwintig jaar bedragen.' De Groot Nieuw Bijbel: 'De levensadem die ik de mens ingeblazen heb, zal niet voor altijd in hem blijven, want ook de mens is sterfelijk. Hij zal niet ouder worden dan 120 jaar.' Tenslotte *Het Boek*: 'Ik kan mijn Geest niet langer in de men laten wonen, nu hij zich zo heeft misdragen. Ik geef heni **nog** 120 jaar om van zijn **boze** weg terug te keren.'

Er zijn hier drie problemen. Allereerst de vertaling van het eerste werkwoord, dat de Statenvertaling met 'twisten', de andere vier met 'blijven' of 'wonen'. Men kan zich daarvoor beroepen op de antieke vertalingen van de Septuaginta en de Vulgata. De vraag rijst dan wel welke Hebreeuwse tekst deze oude vertalingen voor zich hebben gehad. En, indien die overeenkomst met de masoretische tekst, of zij het Hebreeuwse zeldzame werkwoordsvorm (yādōn) goed hebben begrepen. Nota bene: Deze vorm komt alleen hier voor. De Statenvertaling heeft 'twisten' en dat lijkt op de King James version 'to strive', wat de gedachte oproept van een op de Hebreeuwse werwtel 'dōn' gelijkende, maar beslist andere werkwoordswortel 'dīn', die 'richten' betekent. Er zijn nog andere opties, die met verwijzing naar andere Semietische talen, aannemelijk worden gemant. Zo doet een Arabisch werkwoord dat wel op het Hebreeuws lijkt, de uitleg: vernederd worden aan de hand.

'Mijn Geest zal niet altijd vernederd worden', luidt dan de vertaling. Anderen beroepen zich voor hun weergave op het Assyrische werkwoord voor 'sterk, machtig zijn'. Nog een andere mogelijkheid is zoets als 'het slachtoffer of de zondebok, de schulddrager zijn'.

Wij **durven** hier niet met stelligheid een keuze te doen. Die keuze wrdt mede bepaald door wat we onder

'Geest' of 'geest' moeten verstaan. Ziet dat op de Heilige Geest (Geest met een hoofdletter)? Of op de menselijke geest, het beginsel van leven voor een mens? Wij willen het op het laatste houden en exegetiseren vanuit de context waartoe o.a. Genesis 2 : 7 behoort. Van die geest kan God zeggen: 'Mijn geest'. Heeft Hij niet de levensadem in de neusgaten van de mens geblazen? Als God zijn geest terugneemt – Psalm 104 : 29 – 'dan sterven zij en keren weder tot hun stof'. Ook in die Psalm zijn we in de buurt van de schepping.

Het woord 'ādām', mens, stelt de zaak erg algemeen. De mens als zodanig wordt getroffen. oin wat de zonen Gods misdreven hadden. Iemand kan vragen: Is dat billijk? Moeten niet de schuldigen gestraft? Was dat nok niet een van de bezwaren tegen de 'engelen-hypothese' dat de schuldige engelen in de zondvloed buiten schot bleven? Dat is waar. Maar moeten we het niet zo verstaan, dat de b'ne 'elohim, mensen die zich goden wancn, aan het verstand wordt gebracht dat zij **per** saldo maar mensen zijn. Niet minder, maar ook niet meer? Tegen de achtergrond van hoofdstuk 5 krijgt hier zo de *ontmenselijking* van het mensdom een scherp relief. Dat is de misdaad, daarin bestaat de corruptie en het geweld. waar Genesis 6 : 5 vv. op teruggrijpt. De toestand loopt uit de hand.

Dat willen de woorden 'omdat hij vlees is' zeggen. We stuiten hier op het tweede probleem. We lezen hier in het Hebreeuws een woord-verbinding die maar een maal zo in het Oude Testament wordt gevonden. Ik kan daar in dit artikel niet verder op ingaan, daar hier een kennis van de Hebreeuwse taal en zijn mogelijke constructies beslist vereist is. Alleen dit: 'Vlees' staat hier niet per se voor 'zondig vlees'. Dan nog eerder voor 'zwak vlees'. Het is gewoon een herinnering van de mensen, tot en met de 'godenzonen', aan wat zij eigenlijk, van Adam uit zijn: Mensen, niet minder, maar ook beslist niet meer. De dochteren der mensen te misbruiken voor hun vurige lusten is een vergrijp dat deze manieren aangerekend wordt. Dan is er nog een derde probleem: dat van de honderd twintig jaren. De lezer zie er de boven aangehaalde vertalingen maar weer op na. Vier van de vijf laten he slaan op het aantal levensjaren. Alleen 'Het Boek' vormt nu eens een goede uitzondering.

Eerlijkheid gebiedt dit te erkennen, want we zijn met die vertaling niet zo ingenomen. Onder de uitleggers laat Gispn het zien op de leeftijd van de mens: 'Zijn levensdagen, de duur van zijn leven'. Hij vermag ons niet te overtuigen. Want in de toen nabije toekomst bespeuren we van die verlaging vooreerst nog niet veel. G.Ch. Aalders voert argumenten tegen deze uitleg aan die steekhoudend zijn. We noemen ook Victor Hamilton, in zijn recente, goede commentaar op Genesis.⁸ Hij schrijft (wij vertalen): 'Het zich onttrekken van de Geest te laten slaan op de verlaging van de hoge leeftijden heeft in dit verband geen zin. Het ligt eerder in de lijn hier een voorzegging te verwachten met betrekking tot een gebeurtenis, die zal plaatsvinden. Wij zien hier een periode aangekon-

digd die direct aan de zondvloed voorafgaat... Vergelijk Jona 4 : 5: 'Nog veertig dagen en Ninevé zal worden omgekeerd.'

Genesis 6 : 4

In een soort van tussenzin vernemen we dat in die tijd de 'n^efilim' op aarde waren. Wat wil dat zeggen? Dat er 'toevallig' toen ook reuzen rondliepen? Of zijn de reuzen, zoals we n^efilim kunnen vertalen, de vrucht waren van de verbintenis tussen de zonen van God en de dochteren der mensen? Daarmee moeten we voorzichtig zijn, gezien de volgorde van vers 3 en 4.

De zojuist genoemde V. Hamilton wil de 'reuzen' onderscheiden van de 'geweldigsten' uit de voortijd, die aan de verbintenis tussen de zonen Gods en de dochteren der mensen ontsproten zijn. Hij haalt ook voorbeelden aan uit Deuteronomium, tussenzinnen, waarin de schrijver zijdelings enige toelichting op zijn onderwerp verschaft.

De machtige mannen van de voortijd heten: haggibborim 'de helden'. Zij zijn degenen die zichzelf een naam, een reputatie hebben gemaakt. Als deze uitleg juist is, zien we hoe onze pericoop past in het verhaal. Wijst de geschiedenis van de Torenbouw van Babel niet op hetzelfde euvel, dat de HERE God van den hemel steeds weer noopt tot ingrijpen?

H.M. Ohmann

¹ Het zijn vooral de Schriftkritische commentaren die voor onze tekst deze oplossing hebben beproefd. Het bestaan van 'reuzen' in Numeri en Deut. moest daarmee worden herleid tot de alleroudste tijden aannemelijk gemaakt.

² Gispén, *Commentaar*, 75.

³ Gispén, *a.w.*, 204/5.

⁴ Gispén, *a.w.*, 204. We wijzen ook op J. Kamphuis, *Uit Verlies Winst*. Het Beeld van God en het Komende Koninkrijk, Barneveld 1985, 40-46 op deze verzen breed ingaat.

⁵ De Hebreeuwse werkwoordswortel n h m heeft zich ontwikkeld zowel in de richting van 'berouw hebben of krijgen' (ook van God) en 'troosten'.

⁶ Gispén, *a.w.*, 214. Hij kan zich voor de keuze van het Plusquam perfectum beroepen op Gesenius-Kautzsch, *Grammatica*, par. 164d.

⁷ Zie Victor P. Hamilton, *The Book of Genesis 1-17*, Grand Rapids 1990, 265 (Het is een deel van de reeks 'The New International Commentary on the Old Testament').

⁸ Vgl. Victor P. Hamilton, *a.w.*, 269.

In verband met de omvang van de artikelen met betrekking tot de 'Schooldag 1992' is het niet mogelijk deze week de rubriek 'Gelegen/ongelegen' op te nemen.

De uitgever

ROLLENSPEL

In veel opleidingen wordt gebruik gemaakt van het rollenspel als methode. De christelijke gereformeerde dominee Van Amstel heeft een boekje gepubliceerd (*Welke rol speelt het rollenspel?*) waarin hij waarschuwt voor de toepassing van deze methode. Hij sluit daarmee aan bij een eerdere publikatie onder de titel *Getraind... en wel?*

Van Amstel snijdt een heel belangrijk onderwerp aan. In onze cultuur kunnen kinderen van God onder de druk komen te staan van humanistische idealen over 'jezelf zijn' en over 'zelfontplooiing'. Mensen willen je soms graag wijsmaken dat gelovig de HERE volgen het resultaat is van indoctrinatie door ouders en andere gezagsdragers. Het handhaven van christelijke normen en waarden zou dan de groei van iemands persoonlijkheid in de weg staan. Wie in een omgeving terecht komt (bij voorbeeld in een opleiding) waar men groepswork gebruikt (liever gezegd: misbruikt) om deze humanistische ideologie door te drukken, krijgt van ds. Van Amstel goede steun. De druk van een groep, zeker als deze wordt gebruikt als leer-groep, kan sterk zijn.

Maar het probleem met het boekje van Ds. Van Amstel is dat gesuggereerd wordt dat het rollenspel onlosmakelijk verbonden is aan een anti-christelijke zelfontplooiings-ideologie. En dat is mijns inziens beslist ten onrechte.

Een rollenspel is een belangrijk leermiddel. Het is daarvoor mogelijk om in een veilige oefensituatie ervaring op te doen met bij voorbeeld hulpverleningsgesprekken. In b.v. de gereformeerde opleidingen van predikanten en van verpleegkundigen wordt daarvan met vrucht gebruik gemaakt.

Is een rollenspel dan niet eng? Tot op zeker hoogte wel, omdat het een middel is om heel persoonlijke dingen te leren. Kennis opdoen uit een boek kan ook enerverend zijn. Maar door oefening leren welke effecten mijn manier van spreken en mijn houding op andere mensen hebben, is zeker spannend.

Maar dat kan toch geen reden zijn om maar van oefening af te zien. Het is toch veel beter om iemand te helpen in een leersituatie te werken aan zijn of haar persoonlijke functioneren dan om te wachten tot hij of zij vastloopt in de onbarmhartige praktijk?

Laten opleidingen met het oog daarop zorgen voor goed geschoolde en wijze groepsworkers. Want Ds. Van Amstel heeft gelijk dat door verkeerde ideologieën bevangen trainers veel schade kunnen aanrichten. Evenals overigens opleiders in andere disciplines.

K. Veling

N.a.v. Ds. J. van Amstel, *Welke rol speelt het rollenspel?* Uitg. Boeken-centrum 's Gravehage; 1991. Prijs f 16,50.

TE VONDELING

Maar Ik zal mijn verbond met u uit de dagen van uw jeugd gedenken.

Ez. 16,60

Je leest het in de krant. Raby in sporttas te vondeling gelegd. De moeder (soms; de grootmoeder) wil er vanaf. Slechts de eerste zorg is er aan besteed: 't is gewassen, aangekleed en krijgt soms wat luiers mee. Naar de dramatische achtergrond kun je slechts raden. Stel dat iemand die tas...

Ezechiël vertelt een levensverhaal. Ja, óns levensverhaal! Meinoires van een bruid. 't Zal maar opgehaald worden als je zoveel jaar getrouwd bent.

Tecr en openhartig wordt verteld hoe Israël bruid van de levende God geworden is.

Nee, niet vanwege haar afkomst. Ze kwam uit hetzelfde nest als alle andere volken trien (vs. 3). Als oud vuil lag het kind in het veld. Een meisje. Niet de eerste zorg was eraan besteed. De navelstreng niet afgesneden. Ongewassen. Trappend in geboortebloed. Bijna de laatste stuip-trekkingen. Onrein. Te vies om aan te pakken.

Onze ellende! In zonde ontvangen en geboren. Onrein, in schuld verloren. Trappend in je bloed. Ten dode opgeschreven.

'Toen kwam Ik voorbij. En Ik zag u.'

Ik, de Koning der koningen, zag u. Barmhartige ogen die de ellende peilen.

'Lééf! Ja. Ik zei tot u. in uw bloed: lééf.'

Waarom! Liefde uit vrij welbehagen.

Dat liefdeswoord geeft uitzicht op een prachtige toekomst. Met alle mogelijke zorg wordt het meisje omringd. Jaren later: een knappe meid om te zien. Maar nog onbeschermd. Denk aan Egypte. Gods prinses als slavin. Opnieuw knmt de Koning voorbij. De prinses is rijp voor de liefde. Van vondeling wordt ze koningin van de aarde. Ze wordt ichoongewassen, opgemaakt, krijgt de duurste kleren, de mooiste sieraden en de kostbaarste lekkernijen. Alles wat haar hartje begeert. Zou je denken.

Er gebeurt iets afgrijselijks. Afgrijselijk, niet voorstelbaar. 't gebeurt! En zomaar, sluipenderwijs. De koningin gaat haar leven en de versiering ervan losmaken van haar Man en haar Maker. Zijn bewonderende blik interesseert haar niet meer. Zijn genegenheid raakt haar niet. Ze hunkert naar de blikken van andere mannen. Haar dure kleren gebruikt ze om in het gras een zacht plekje te creëren. Met willekeurige voorbijgangers gaat ze er liggen. Of ze laat haar bewonderaars er mee pronken. Met de lekkernijen worden in eigen huis de minnaars verwend. Zelfs de

zonen van haar man offert ze op om de genegenheid van andere mannen te winnen.

'Zo'n overspelige vrouw, die anderen aanhaalt, terwijl ze gehuwd is!' (vs. 32). Nog erger dan een hoer: die ontvangt nog geld toe, maar deze koningin deelt zelf geschenken uit om minnaars te lokken.

Wat gebeurt hier?

De kerk zoekt haar kracht in eigen schoonheid! De genegenheid van haar Man is niet alles meer voor haas! Psalm 63 klinkt niet meer; uw liefde is het hoogste goed, dat U, o God, mij hebt gegeven.

De oorzaak? Je denkt niet meer aan je eerste levensdagen. toen je naakt en bloot was en in je bloed lag te trappelen (vs. 22). Je kent je zonde en ellende niet meer: in zónde ontvangen en geboren en toch geheilgd... in Christus.

Wie zijn afkomst vergeet. vindt zomaar het huwelijk met God niet meer mooi. Dan kun je nog wel hard zingen in de kerk. Maar de vrije gunst, die Hem bewoog, verovert je hart niet meer.

Je levensstijl wordt voorspelbaar: je gaat naar de genegenheid van andere minnaars hunkeren. Je benr gewassen met duur bloed en 'schoongewreven' met de Heilige Geest, maar je gaat ermee aan de haal ten dienste van je eigen genotzucht. Lichaamskracht, carrière, welvaart, vrije tijd: je gaat het aan het huwelijk onttrekken. Dat kan geestelijk overspel zijn.

De Koning maakt er resoluut een einde aan: de scheiding wordt doorgezct. De minnaars blijken meedogenloos: geplunderd en berooid blijft de koningin achter. Opnieuw baadt ze in bloed. Terug hij af.

'Maar Ik zal mijn verbond met u gedenken.' Wie doet dat nu: zo'n vrouw terugnemen.

De Koning wil die eerste liefde terug. En dús onderneemt Hij actie. Zó zal wij de bruid huwelijkstrouw leren. De herinnering aan vroeger blijft bewaard. Die nieuwe liefde verovert in het tweede huwelijk haar héle hart.

Opvallend: hoe leer je je ellende kennen? God zet je bij her toppunt van zijn liefde. Golgotha. Wie hing daar? Waarom eigenlijk? Dringt het door? Kijk nag eens naar jezelf.

De bruid begint zich te schamen. Dat nooit weer. Wat haalt God eigenlijk in huis?

Niet vanwege uw Verbond, uw huwelijksopvatting.

Hoe kan dat? 'Ik zal verzoening doen.'

IK.

Niet de misdadiger betaalt schadeloosstelling. Dat zou toentertijd normaal zijn. Waar moet zo'n berooide bruid ooit losgeld vandaan halen?

IK. Mijn Zoon is de losprijs. De Bruidegom zelf. En die gekruisigd.

We hebben ervaren wie de HERE is. Het verleden wordt verzoend. Vergeven en vergeten!

Peilt u die liefde? Daar kun je mee leven en sterven.

We zijn een dure Bruid.

Kennen we huwelijkstrouw? Puur uit liefde?

J. Wesseling

WELKE KERK GING STUK? III

We gaan verder met de bespreking van het boek *Een kerk ging stuk*, van de hand van ds. G. van den Brink en ds. H.J. van der Kwast.

In het voorgaande hebben we onder meer betoogd dat wie zich aan de gereformeerde belijdenis en de aangenomen akkoorden hield, geen enkele moeite binnen de Gereformeerde Kerken, die zich hebben vrijgemaakt, heeft gekregen. Het waren de mensen van de 'religieuze oppositie', die afwijking van de belijdenis tolereerden en die op de kortst mogelijke termijn hereniging met de synodaal Gereformeerde Kerken zochten, die moeiten veroorzaakten en door eigen schuld in de moeite kwamen.

Bewaard bij Gods Woord

Tegenover deze mensen van 'de religieuze oppositie' werden onze kerken bewaard bij het Woord. En als er iets stuk ging, dan was het niet bij de kerken die zich hielden aan Schrift en belijdenis, in trouw aan de gereformeerde kerkorde, maar juist bij hen die de weg van het experiment op gingen.

Vijftien jaar na de verschijning van de 'Open Brief' zei ds. B.J.F. Schoep dan ook: 'Wij wilden graag ruimte voor experimenten op het vlak van de verzoening en daar heeft de andere partij toen op een gegeven moment van gezegd: dit is het einde' (*Kerknieuws*, geciteerd in *De Reformatie* van 19 september 1981).

Weer treft hier herdenken in 'partijen', zoals het door ons besproken boek ook doet. Op deze wijze verwordt de kerk tot een club, waarin ruimte moet zijn voor experimenten. Maar dat is wel iets anders dan wat Paulus zegt van de kerk van Christus als pijler en fundament van de waarheid. Kerkleden moeten volgens hem weten, hoe zij zich behoren te gedragen in het huis van God (1 Tim. 3 : 15). Dit is de centrale kwestie in heel dit geding. Onze kerken werden in de jaren zestig bewaard bij dit Woord van God.

'Vrijmakingsgeloof'

Laat ik dit verder mogen aantonen aan de hand van wat ds. Van der Kwast schrijft over het 'Vrijmakingsgeloof'. Achteraf zou hij liever over 'een theologie van de Vrijmaking' willen spreken (67), maar zakelijk blijft hij toch zijn bezwaren houden.

Volgens hem maakte de droefheid over de in 1944 geslagen breuk bij veel vrijgemaakten plaats voor vreugde over de reformatie van de kerk, waarbij de leemte bij de Vrijmaking, namelijk het ontbreken van een confessionele basis, gevuld werd met een nieuwe leer over kerk en Vrijmaking (43). Wij hebben deze caricatuur van de Vrij-

making al in ons eerste artikel afgewezen.

Laat ik er nog aan toe mogen voegen dat ook hier de geschiedenis mistekend wordt. Terecht heeft ds. H.J.D. Smit in zijn studie over de kerk bij K. Schilder erop gewezen dat de Vrijmaking geen invloed op Schilders kerkbeschouwingen heeft gehad. 'Hij bleef zichzelf gelijk. Schilder heeft zijn kerkelijk denken bij de Vrijmaking metterdaad in praktijk gebracht' (In: K. Schilder, *aspecten van zijn werk*, Barneveld 1990, bl. 77).

Dit valt ook te zeggen van de meeste voorgangers en kerkleden die met de Vrijmaking megingen. Een nieuwe leer over de kerk? Geen sprake van! Wel, om een uitdrukking van prof. H.J. Schilder te hanteren: 'Verscherpte schatting van de schoot der kerk'!

Van vreugde over reformatie van de kerk bij de Vrijmaking wil ds. Van der Kwast niet weten. Geheel in de lijn van de door hem onderschreven 'Open Brief' die de gedachte verwerpt 'dat onze Heer Jezus Christus door de Vrijmaking van 1944 een nieuw werk van kerkreformatie heeft ten uitvoer gelegd'. Men noemde dit een 'ideologie' die 'religieus zeer gevaarlijk is'. En ds. Van der Kwast doet dit nog.

Nu moeten we hier goed onderscheiden. We horen uit de mond van ds. Van der Kwast dezelfde geluiden als indertijd te beluisteren vielen van de zijde van hen die met ds. B.A. Bos naar de synodaal Gereformeerde Kerken zijn teruggekeerd. In 1950 citeerde K. Schilder van dr. F.L. Bos de uitspraak: 'Blij met de Vrijmaking ben ik nooit geweest'. Daarop antwoordde Schilder: 'Ik wel. Ik was niet blij met de noodzaak van vrijmaking... Maar ik was wel blij met het feit der vrijmaking: men verheugt zich niet over een inbraak, maar men verheugt zich wel over het afslaan van de inbraak (en van de inbrekers)' (*De Reformatie*, 4 maart 1950, bl. 184). Dat heeft niets met verheerlijking van de Vrijmaking te maken, zoals ds. Van der Kwast nog suggereert.

En wat dat zogenaamde vrijmakingsgeloof betreft liggen de zaken eigenlijk heel eenvoudig. Een daad van gehoorzaamheid is toch een daad van geloof? Geen geloof in jezelf of in je kerk, maar in God, de God van zijn Woord. Van kerkelijke gehoorzaamheid geldt toch ook: en al wat niet uit het geloof is, is zonde (Rom. 14 : 23).

Het is wel triest dat na bijna een halve eeuw deze dingen opnieuw gezegd moeten worden.

Toen iemand in 1950 aan Schilder schreef: Verheerlijking van de Vrijmaking staat mij 'tegen', antwoordde deze: 'Nu, mij ook. En ik vermoed, dengenen, die door schrijver worden aangesproken, eveneens. Want vrijmaking is geen pleziertje, doch een opgedrongen daad van een

zeggen tegen een brutalen eicch om ja te zeggen. Zij is dus een enkele ucte van gehoorzaamheid door overigen? met alle boosheden behepte mensen. En nèt zoo min als men een verheerlijking b.v. van een bepaalde bekeeringsacte aandurft, net zoo niin verheerlijkt men de vrijmaking. Die was óók zoo'n hekeeringsacte... Wat was de vrijmaking anders dan dit: 7e pakten hun ransel weer op en liepen verder' (*De Reformatie*, 20 mei 1950, bl. 275).

Schilder zag de Vrijinaking dan ook als aanvaarding van het erfgoed der voorgaande geslachten. Daarom wil hij niet in de Vrijmaking roemen, maar ze is wel een nieuwe reden om de I-Iere te danken.

Vrijmaking geen reformatie?

Nu verzet ds. Van der Kwast zich tegen de gedachte dat Vrijmaking reformatie van de kerk zou zijn. We citeren: 'Er was in de loop der jaren een beschouwing over de Vrijmaking ontwikkeld. waarin werd gesteld dat de kerk in de jaren 1944/'45 uit het diensthuis van synodale heerschappij-voering was geleid door Christus. die een nieuw werk van kerkreformatie begon. De Vrijmaking was dan ook geen kerkscheuring, nee, het was een zich naar art. 28 van de NGR voegen en bewaard blijven hij de éne ware kerk' (67).

We willen vragen of ds. Van der Kwast dan van mening is dat de Vrijmaking wél een kerkscheuring was. We denken aan de brochure die dr. S. Ridderbos in 1944 schreef onder de titel *Kerkscheuring*. Daarin werden de Vrijgemaakten van kerkscheuring beticht. Dat werd verontwaardigd door hen tegengesproken. Daarmee zouden ze zichzelf toch fundamenteel veroordeeld hebben? Wanneer hun daad van Vrijmaking niet door Schrift en belijdenis gelegitimeerd kan worden, zouden ze kerkelijk p e n been hebben om op ie staan.

Kerkscheuring? Calvijn heeft eens geschreven ren aanzien van de beschuldiging van rooms-katholieke zijde dat hij de kerk zou gescheurd hebben: 'Het allergrootste misdrijf echter, waarvan men ons beschuldigt is, dat wij het aangedurfd hebben, de bruid van Christus te verscheuren. Als dat waar was. zoudt gij en de ganse wereld ons terecht voor verloren houden' (*Apologie van de reformatie der kerk*, Amsterdam 1937, bl.66). Zie, dat is reformatische taal en ook de gereformeerde overtuiging. En die mis ik in dit betoog van ds. Van der Kwast ten enenmale. Wat is dan zijn standpunt? Dat van de 'Open Brief', waarin eerst heel stellig wordt gezegd dat men de daad van de Vrijmaking stelde in gehoorzaamheid aan de geboden van de Here. Ja, lezen we: 'Wij erkennen ook, dat deze gehoorzaamheid door de Heilige Geest gewerkt is'. Men zou zeggen: wat is dit nu anders dan het zo krachtig verworpen 'vrijmakingsgeloof'? Dit is nogal wat: Vrijmaking was gehoorzaamheid aan de geboden van de Here en een werk van de Heilige Geest. Geldt deze noodzakelijke gehoorzaamheid dan niet voor hen, die buiten de Gereformeerde Kerken leven? Bestaat er dan als men let op gelovigen in andere kerken een dubbele, driedubbele en nog meer dubbele gehoorzaamheid? En is de Heilige

Geest tegen zichzelf verdeeld? Of betekent deze gehoorzaamheid slechts een subjectieve overtuiging? De caricatuur die ds. Van der Kwast hier van het zogenaamde 'vrijmakingsgeloof' geeft wordt eigenlijk door deze passage meteen gelogenstraft, als men tenminste 'gehoorzaamheid' en 'werk van de Heilige Geest' serieus neemt. Hij durft schrijven: De Vrijmaking wordt van een stukje kerkgeschiedenis tot geschiedenis van het heil en tot inhoud van het geloof. 'De Vrijmaking is dan niet langer alleen maar een geloofsbeslissing, genomen in de strijd om Christus' kerk, maar een geloofsstuk, nodig te weten om zalig te leven en te sterven' (69). In het voorgaande hebben we al gewezen op wat Schilder schreef over de Vrijmaking als een daad van gehoorzaamheid. Dit is niet anders dan een geloofsbeslissing in gehoorzaamheid aan de norm van Gods Woord. Gewerkt door de Heilige Geest, zeggen de ondertekenaars van de Open Brief. Men zou zo zeggen: wat voor verschil bestaat dan tussen beide opvattingen? Geen mens leert toch dat je in de kerk moét geloven? Je moet wel in de Vader, de Zoon en de Heilige Geest geloven, maar niet in de kerk. De kerk is een schepsel, een schepping van God. Maar daarmee wordt ze nooit en tenimmer gemaakt tot iet.; waarin je moet geloven, zoals ds. Van der Kwast hier suggereert. Dat zou afgoderij met de kerk hetekenen.

Hij kan ook weten dat juist Schilder op het dynamisch karakter van het kerkvergaderend werk van Christus heeft gewezen. Een ware kerk kan door ongehoorzaamheid een valse worden. die Gods kinderen verstroot. En in een valse kerk kan God nieuw leven werken dat tot kerkreformatie leidt. Denk maar aan de Doleantie in de Hervormde Kerk in 1886.

Daarover werd in 1936 een gedenkboek geschreven met de titel *De reformatie van '86*. Is het dan een ideologie, wanneer ten aanzien van de Vrijmaking ook van reformatie wordt gesproken? En bij de herdenking van de Afscheiding in 1934 verscheen als gedenkboek Van 's Heren wegen. Wat was dit anders dan de erkenning van Gods hand in zijn leiding van de kerkgeschiedenis?

Het werk des Heren

Ds. Van der Kwast verzet zich ertegen dat meer dan één synode van onze kerken heeft gesproken over Gods genade in de Vrijmaking. Wat anders? Moet men dan in mensen en mensendaden gaan roemen? Dat zou nu juist de hoogmoed ten top zijn, een verheerlijking van mensendaden.

Nu weet ds. Van der Kwast ook wel dat in het verleden meer dan eens gesproken is over 'het werk des Heren in de reformatie van zijn kerk'. Hij wijst er zelf op (bl. 69). Maar toch meent hij een verschil te kunnen constateren. 'Het christen-zijn van hen die ten tijde van Afscheiding en Doleantie in de Hervormde Kerk achterbleven werd in dit spreken niet ontkend; de broedernaam werd hun niet onthouden en men kon samen bidden en samenwerken op andere terreinen van het leven' (70). Alsof dit ooit van onze zijde zou zijn ontkend. Ik laat nu de vraag van de

echte, christelijke en verantwoorde samenwerking terzijde, juist in de schaduw van bepaalde tuchtmaatregelen. Maar de debatten daarover gingen juist uit van de overtuiging dat christenen niet vrijblijvend in de week kunnen samenwerken, als ze elkaar op de zondag voorbij lopen. Met andere woorden: al deze debatten over de voortgaande reformatie gingen juist uit van het feit dat het om mede-christenen ging. Daarom moesten zij 'eerlijk voor God' en voor elkaar zijn.

Relativisme en subjectivisme

We hebben al vaker gewezen op het 'Getuigenis' van de synode van Groningen 1946 'aan alle Gereformeerde belijders van de Christus in Nederland'. Daarin staat tegelijk: 'Gaat het u niet aan, en snijdt het u niet door de ziel, als in ditzelfde artikel (29 van de NGB) tot de kenmerken der *valsche* kerk gerekend wordt hetgeen *rechtstreeks* is *geschied* in de Gereformeerde Kerken van 1942...?'

Ja maar, schrijft ds. van der Kwast: er zijn toch gelovigen in andere kerken, bijvoorbeeld in de Hervormde Kerk. Daarom mag men niet spreken van Gods genade in de Vrijmaking. Hebben gelovigen in andere kerken dan geen deel aan die genade? 'Te het heil van Christus dan gedeeld?' (71).

Met evenveel recht kunnen wij hem vragen: is de Geest van Christus dan tegen Zichzelf verdeeld? Immers, volgens hem heeft de Geest de Vrijmaking gewerkt. Deze was gehoorzaamheid aan Jezus Christus. Even zouden we geneigd zijn te denken dat we dus op hetzelfde spoor zitten. Maar nee, tegelijk wordt gezegd dat men in Nederland in velerlei stijl bouwt op hetzelfde fundament. Wat voor de één gehoorzaamheid is, is het voor de ander kennelijk niet. Daar hebt u het relativisme en subjectivisme ten voeten uit. Tegen dit kerkelijk relativisme werd tientallen jaren vóór de Vrijmaking al gestreden, en niet alleen door K. Schilder, maar ook door meer dan één synode van de Gereformeerde Kerken. Bijvoorbeeld in de afwijzing van 'interkerkelijk*' evangelisatiewerk en van het zich officieel laten vertegenwoordigen bij de intrede van predikanten in andere dan de Gereformeerde Kerken. Zo sprak de synode van 1933 uit dat officiële vertegenwoordiging hij andere kerkinstellingen 'uit de aard der zaak niet behoort plaats te vinden'. Deze uitspraak werd onlangs nog door de synode van Leeuwarden 1990 bevestigd (*Acta*, art. 139). Bepaald dus niet een vrijgemaakte eigenaardigheid of nieuwigheid.

Pregnant bracht Schilder dit in 1928 al onder woorden: 'Iemand, die in gemoede meent, dat de kerk, waartoe hij behoort, er om Christus' wil MOET zijn, en dat ieder schuldig is, zich hij haar te voegen, kan daarin dwalen, maar hij meent tenminste God te dienen in de kerk. Maar wie het relativisme aanvaardt, en zijn eigen kerk niet durft noemen de enige, die er zijn mag, laat zijn eigen reformatie zien als een georganiseerd stijfhoofdigheids-werk' (*De Reformatie*, 21 sept. 1928). Dit relativisme proeven we in het hier besproken hoek.

Volgens ds. Van der Kwast was de Vrijmaking niet alleen

kerkreformatie, maar ook een kerkscheuring (hl. 70).

Wat een machteloos in- en uitpraten. Een kerkscheuring? Maar wie trokken dan deze scheur in de kerk?

Hei 'Getuigenis' van Groningen van 1946 is daar niet onduidelijk over: 'Zoo is door *deze synode* een scheur getrokken in Christus' lichaam. *Wie Zijn lichaam scheurt, zal het oordeel dragen, tenzij hij zich bekeert*. Vandaar het getuigenis tegenover alle gereformeerde belijders van de Christus in Nederland: 'Laten zij de ten *onrechte* uitgeworpenen *alleen* staan, *dan verscheuren* nok *zijzelve de eenheid van het lichaam van Christus*' en daarom de o p roep tot bekering: 'Deze *bekeering* au *mag niemand eigenwillig uitstellen tot een hem gelegenen tijd*'.

Natuurlijk ontkennen wij niet de moeite van de vroegere en huidige kerkelijke verdeeldheid. Een moeite, waarmee ook Calvijn geworsteld heeft, toen hij sprak over schapen buiten de kerk en bokken binnen de kerk. Maar daarmee liet hij het duidelijk *adres* van de ware kerk niet in het onzekere. Dat doet ds. Van der Kwast hier wel.

Hij schrijft dat de termen ware en valse kerk in de vorige eeuw vermeden werden (70). Ten *onrechte*. *Eén* blik in de Acte van Afscheiding en Wederkeer van 1834 had hem beter kunnen doen weten. Daarin wordt immers verklaard 'dat de Nederlandsche Hervormde Kerk niet de ware, maar de valsche Kerk is volgens Gods woord en Art 29 van onze belijdenis', mals het in het oorspronkelijke stuk staat.

Ook het toenmalige blad *De Reformatie* uit afgescheiden kring noemde het 'vasthouden aan het genootschap der Hervormden' *zonde* (I, 378). Men schreef aan het adres van de gelovigen in de Hervormde Kerk: 'Gij moogt bijzondere personen en naar eigen goedvinden verzamelde gezelschappen hebben, zoo veel ge wilt: maar de gemeenschap der heiligen ontbreekt u. Hoe ook zoudt gij die kunnen beoefenen, wanneer gij de ordonnantiën Gods verwaarloost en miskent?' (II, 389).

Daarmee werd niet ontkend dat de aangesprokenen kinderen van God en broeders waren. Ze werden als 'geliefde broeders' opgeroepen 'tot verlaten van de verkeerde paden, waarop gij nog wandelt' (IV, 374/5). Verder werd van hen geschreven: 'Wij achten hen als *onze* broeders hoog, doch mogen daarom het kwade in hen niet verdragen' (EV, 385).

Wij leven meer dan anderhalve eeuw later. En wat zien wij gebeuren?

Om met K. Schilder te spreken: het loon van de onbeleiden kerkelijke zonden **wordt** door God in de Hervormde Kerk en in de synodaal Gereformeerde Kerken op allerlei wijze uitgekeerd. Hoeveel kinderen van God zijn door verkeerde voorgangers en onschriftuurlijke voorlichting niet van de rechte wegen van de Here afgedwaald? Wat voor dienst bewijst men vandaag de echte kinderen van God, door te spreken over een bouwen 'in velerlei stijl' op het ene fundament, terwijl de afbraak zich voor onze ogen voltrekt? Uit deernis met de schapen van Christus zal dit duidelijk gezegd moeten worden. En des te duidelijker naarmate de tijd voortgaat.

De zaak van Jezus Christus

Daarom wil ik ook ingaan op de door ds. Van der Kwast geciteerde en door de Open brief zeer bestreden uitspraak van ds. P. Lok: 'Wil de zaak van Jezus Christus nog een toekomst hebben in ons land, dan zullen degenen, die bij deze zaak betrokken zijn, elkander voor alles te vinden hebben in de benoeming en waardering van wat er in 1944 in Nederland is geschied binnen de Gereformeerde Kerken' (67).

Over deze zinsnede is 'ach en wee' geroepen. Maar ze ligt wel in het verlengde van wat K. Schilder schreef: 'De Vrijmaking is Gods genade over zijn kerk. Wie in Nederland een zinnig woord over de kerk wil spreken, kan 1944 niet negeren. Dat is Gods genade, en de kerkelijke eden, ambten en bedieningen, serieus nemen. 'Kerkelijk gesproken is voor ons gelóóf – voor niets anders – de historie van de kerk... bepaald door Gods werk in de vrijmaking en wederkeer, anno Domini 1944'.

Schilder ziet de Vrijmaking dan ook in groots perspectief: 'Als ik denk aan wat 1834 in betrekking tot heel het brede volksleven heeft gewrocht in de vorige eeuw, dan word ik stil onder 1944, en verbaas me over hen, die het jaartal negeren zo vaak zij spreken over 'de kerk' na twee bevrijdingen. *Wij zijn de kerk*; laat ons nu toezien en beven' (*Verzamelde Werken, De Kerk III*, bl. 214).

Laat de Open Brief dit een ideologie noemen en een gevaarlijk Vrijmakingsgeloof, wie de ontwikkelingen in Nederland van de laatste halve eeuw in ogenschouw neemt, zal dit moeten toestemmen.

Wie in zijn vakantie-tijd gekerkt heeft in buitenlandse kerken, waar de volkskerken geen Afscheiding, Doleantie en Vrijmaking hebben gekend, zal toch moeten erkennen wat Gods genade in ons land door deze reformaties heeft gewerkt. Dáár: lege kerken, met enkele oudere mensen, meest vrouwen en praktisch geen jeugd. En dan preken, waarvan je schrikt, horizontalistisch en humanistisch.

En hier, in ons eigen land? Rondom ons zien we verstrooiing van de gelovigen, kommer en kwel wegens verregaande schrijfkritiek en leegloop van kerken. En de synodaal Gereformeerde Kerken hebben naast de Nederlandse Hervormde Kerk daarin hun funeste rol gespeeld. Daarvoor heeft God onze kerken sinds 1944 genadig behoud.

Puchinger heeft gesproken over de ruïnes van zijn kerk, waartussen nog enkele gereformeerden ronddolen. En Herman Ridderbos heeft bitter en verdrietig moeten erkennen dat zijn kerken geen gereformeerde kerken meer zijn. Verder heeft ir. Van der Graaf moeten constateren dat de kerk waartoe hij behoort antichristelijke trekken heeft gekregen. Het is meer dan eens in ons blad gedocumenteerd. En dan zwijg ik maar over de interne verdeeldheid in de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Ik zeg dit zonder enig leedvermaak, want mijn hart gaat uit naar alle kinderen van God, die vandaag zo hopeloos verdeeld en verstrooid zijn. Maar ik vraag wel: is er geen oorzaak? Jazeker, omdat veel voorgangers en gemeenteleden niet meer genoeg hebben aan de drie formulieren

van eenheid. *Van eenheid* ook om allerlei dwalingen te bestrijden.

Daarom is het nodig in dit verband ook iets te zeggen over de binding aan de gereformeerde confessie, waarop de Gereformeerde Kerken in Nederland sinds de Dordtse Synode van 1618/19 altijd grote nadruk hebben gelegd. Maar ook dat wordt in het hier besproken boek in de mist gezet.

Binding aan de Drie Formulieren van Eenheid

Ds. Van den Brink snijdt een belangrijke zaak aan, wanneer de vraag aan de orde komt, of bij de openbare belijdenis slechts instemming met de Twaalf Artikelen wordt gevraagd en dus niet met de Drie Formulieren van Eenheid. Dat werd uit ter treure door bijvoorbeeld de hoogleraren Jager en Veenhof beweerd. Ik heb in mijn Cahier er al op gewezen, dat hiermee een onjuiste tegenstelling wordt ingevoerd. Immers, aan de belijdeniscatechisanten wordt ook gevraagd, of ze de leer die hier in de kerk geleerd worden, aanvaarden als de volkomen leer der zaligheid, en daarin zijn de Formulieren van Eenheid uitdrukkelijk opgenomen.

Ook valt te wijzen op artikel 60 van onze Kerkorde (vroeger art. 61, maar de tekst is zakelijk niet veranderd), dat alleen aan het avondmaal mogen worden toegelaten zij, die 'belijdenis van de gereformeerde religie' hebben gedaan.

Wat doet nu ds. Van den Brink? Hij gaat niet op deze argumentatie in. Wel schrijft hij dat 'natuurlijk' ook de mensen die belijdenis doen weten dat de kerk, waarin zij opgenomen worden, op kerkelijke wijze bindt aan deze Drie Formulieren. Mijn vraag is: wie het dan zijn die op kerkelijke wijze daaraan gebonden worden. Alleen de ambtsdragers of ook de kerkleden? Van de laatsten schrijft hij echter: 'Ze moeten daarin enigszins worden onderwezen (we stellen ons daar niet zoveel van voor)' (219). Dat klinkt niet zo moedgevend, eerder negatief dan positief. En dan doet hij de zaak verder af met een citaat uit *Opbouw*: Men zou zich houden aan het besluit van de synode van Utrecht 1923 die '... bewust en opzettelijk de jonge kerkleden bij het afleggen van hun geloofsbelijdenis niet heeft willen binden aan de drie formulieren van enigheid, maar alleen aan de artikelen des christelijken geloofs. Een andere opvatting is eenvoudig in strijd met de waarheid'.

Dat is nogal wat! Het wordt zelfs door ds. Van den Brink gecursiveerd. Een *besluit* van deze synode, *bewust en opzettelijk* om 'alleen maar' te binden aan de artikelen van het christelijk geloof. En dat in tegenstelling met een binding aan de drie formulieren van eenheid. Een andere opvatting is eenvoudig in strijd met de waarheid! We kennen deze boude taal van *Opbouw* uit die tijd.

Wat zijn echter de feiten? De synode heeft in dezen helemaal geen besluit genomen. Uit de *Acta* (art. 132) blijkt dat een amendement verworpen werd, waarin wordt voorgesteld de eerste vraag aldus te lezen: 'Verklaart gij dat de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament begrepen

FAIR VECHTEN, KAN DAT?

Het jaarthema van het gereformeerd Maatschappelijk Verbond is ditmaal gewijd aan het oplossen van conflicten en de hulp die het GMV daarbij kan bieden. Gewoonlijk worden de jaarthema's gepubliceerd in het GMV-blad *Ambt en Plicht*, maar ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de organisatie is nu gekozen voor een apart boekje dat gratis aan alle leden wordt toegezonden.

Het GMV snijdt hier een belangrijk onderwerp aan. De opvattingen over gezag en gezagsdragers zijn de laatste 25 jaar sterk veranderd. Dat heeft gevolgen voor de manier waarop men zoekt naar oplossingen voor conflicten in arbeidsrelaties. Ook in gereformeerde kring wordt daarover anders gedacht dan voorheen. Het vijfde gebod en de nieuwtestamentische gegevens over heren en slaven zijn niet zonder meer toepasbaar in de arbeidsverhoudingen van onze tijd.

In het boekje wordt duidelijk gemaakt dat de vroeger wel gehoorde benadering dat conflicten 'onder ons' niet mogen voorkomen vruchteloos is. Een conflict mag worden 'uitgevochten', mits dat op een open en eerlijke manier gebeurt en een rechtvaardige oplossing het doel is.

Het boekje geeft een inleiding in het thema conflictoplossing. Het GMV waarschuwt dat het niet voor elk probleem een pasklare oplossing kan aandragen. Maar het hoofdstuk over de bijbelse noties bij het thema, die op een verfrissende manier worden behandeld, wijst een goede weg voor verdere studie. De in de titel gestelde vraag wordt bevestigend beantwoord, maar dit wordt niet uitgewerkt. Voor de GMV-afdelingen is er dus het komende seizoen werk aan de winkel.

F.W. Houtman.

Uitg. Gereformeerd Maatschappelijk Verbond, Zwolle, maart 1992.
ISBN 90-71371-16-6. 52 p. Prijs f 15,-; voor GMV-leden gratis.

en in de belijdenisschriften van de Gereformeerde Kerken uitgedrukt is... enz.' Maar er staat niet bij *waarom* dit amendement verworpen werd. Omdat men de jonge kerkleden bewust en opzettelijk niet aan de drie formulieren wilde binden? Zou het ook kunnen zijn, dat men deze toevoeging overbodig vond, omdat *impliciet* in de aanvaarding van de Twaalf Artikelen juist ook de drie formulieren begrepen zijn?

Het laatste is het geval. Men achtte kennelijk deze nadere precisering overbodig. In *De Reformatie* van 21 september 1923 schrijft prof. dr. V. Hepp dat over deze vraag langgerekte debatten gevoerd zijn. Welke argumenten werden volgens hem tegen dit amendement ingebracht? De volgende: '1o. Onze formulieren spreken nergens van de Gereformeerde Kerk, wel van de Christelijke Kerk alhier. Zoo in het Formulier voor den Kinderdoop en dat voor Volwassenen. 2o Indien hier van de Gereformeerde Kerk zou gesproken worden, omdat dit strenger de bedoeling zou weergeven, zoo zou daaruit geconcludeerd kunnen worden, dat de uitdrukking 'de Christelijke Kerk alhier' in de doopsformulieren een zwakkere, ruimere betekenis heeft en dit is bezijden de waarheid, want de 'Christelijke Kerk alhier' is de Gereformeerde Kerk.

3o In 'Christelijke Kerk alhier' ligt de handhaving van de katholiciteit der kerk en tevens de pretentie, dat onze kerk de Christelijke Kerk is in haar zuiverste openbaring.'

Nu afgezien van de term 'zuiverste openbaring', wil ik erop wijzen dat de verwerping van vermeld amendement precies uit een *tegengestelde* overtuiging voortkomt dan *Opbouw* en mèt dit blad Van den Brink zo stellig suggereert. Men wilde de jonge kerkleden zo bewust en opzettelijk aan de gereformeerde belijdenis binden, dat expliciete vermelding daarvan tekort zou doen aan het katholiek karakter van de Gereformeerde Kerk! De verwerping van dit amendement onderstreept juist de overtuiging van de synode van 1923 dat men in de Gereformeerde Kerk te maken heeft met de Algemene Christelijke Kerk. Daarmee is het besluit van deze synode van 1923 juist een sterk wapen tegen de Open Brief, die dit disputabel stelde! Het is zo vanzelfsprekend dat de leden van de Gereformeerde Kerk behoren tot de Algemene Christelijke Kerk dat men een nadere formulering afwees om *temeer* te onderstrepen dat de gereformeerde belijdenis een oecumenische belijdenis is. Precies het omgekeerde van wat de ondertekenaars van de Open Brief suggereerden. Ik moet hier denken aan wat we lezen in Spreuken 18 : 17: 'In het rechtsgeding heeft de eerste (spreker) gelijk, maar dan komt de ander en rekent hem na'. Dat narekenen is wel een moeizame zaak. Maar het is vandaag evenzeer nodig als vroeger. De suggestie die van een boek als dit uitgaat is niet zonder gevaar. Op bepaalde punten zijn we daarom aan het 'narekenen' gegaan.

Maar nog is het einde niet. Volgende week daarom D.V. verder.

W.G. de Vries

'SAMEN OP WEG IN 1892'*

Het jaartal 1892 is een vrolijke datum op de kalender van onze kerkgeschiedenis! Een jaartal met een kleurig vlaggetje. Honderd jaar geleden, op 17 juni 1892 werd in Amsterdam in een stampvolle Keizersgrachtkerk de Vereniging bezegeld tussen de afgescheidenen en de dolerenden. Twee kerkengroepen besloten voortaan samen op weg te gaan als 'De Gereformeerde Kerken in Nederland'. Voor ons vandaag reden om er bij stil te staan, om ervoor te danken en onze 'kerk-psalmen' bij te zingen.

Wij hebben van dat jubileum niet het complete thema voor deze Schooldag gemaakt. We vieren het sober. We hebben het terugkijken naar 1892 gezet in het grotere kader van het thema: 'Ik geloof één kerk'. En we hebben afgesproken, dat het in mijn verhaal over de geschiedenis van 1892 zelf zou gaan. Er wordt vandaag de dag veel over kerkelijke eenheid gepraat. Dan is het goed om eens terug te kijken: hoe deden ze het in 1892 eigenlijk? Hoe kwam het dat toen lukte wat later zo vaak mislukt is?

Eerst geef ik een korte schets van de gebeurtenissen rond 1892. Vervolgens zal het gaan over wat de kracht was van de Vereniging in 1892: wat waren daarin de belangrijkste factoren. En tenslotte de vraag: *war* doen wij vandaag mei '1892'?

De gebeurtenissen

Ik geef eerst even het signalement van de beide kerkengroepen uit 1892. De afgescheidenen – officieel de Christelijke Gereformeerde Kerk – kwamen uit de Afscheiding van 1834 die in Ulrum onder ds. Hendrik de Cock was begonnen. Ze bestonden dus als aparte kerkgemeenschap al meer dan 60 jaar. Ze hadden 400 gemeenten met 300 predikanten en 189.000 leden. Ruim anderhalf keer zo groot dus als onze kerken nu zijn. Ze hadden een Theologische School in Kampen, waar o.a. Herman Bavinck professor was.

De dolerenden – officieel de Nederduitse Gereformeerde Kerken – kwamen uit de Doleantie van 1886 en hadden dus nog maar net met de Hervormde Kerk gebroken. Zij hadden 300 gemeenten met 120 predikanten en 181.000 leden. Ze waren in aantal dus net iets kleiner. Maar ze hadden een geweldig grote leider, een man die wel voor vele duizenden telde: Abraham Kuyper, professor aan de Vrije Universiteit in Amsterdam.

De beide groepen waren geen vreemden voor elkaar. Al jaren kwamen ze elkaar tegen in bv. de scholen met de Bijbel. Dat waren vaak samenwerkingsscholen tussen afgescheidenen en orthodox-hervormden. Ze kwamen elkaar ook tegen in de in 1879 opgerichte antirevolutionaire

partij en in christelijke kranten als De Standaard. En ze voelden zich al ver vóór 1892 tot elkaar aangetrokken.

Toen in 1886 de Doleantie begon, was het voor de afgescheidenen een geweldige ervaring, dat er zoveel duizenden anderen waren, die nu ook daadwerkelijk braken met de verkeerdheden van de Hervormde Kerk. Van beide kanten heeft men direct gezegd: nu moeten we zien, dat we ook kerkelijk één worden met elkaar! Zo kwam de kennismaking op gang.

Twee punten bleken vooral lastig. Het eerste was de kijk op de Hervormde Kerk. De dolerenden zeiden: 'wij hebben ons niet van de Hervormde Kerk afgescheiden. Wij zijn zelf gewoon de Hervormde Gemeente in X of Y. We hebben niets anders gedaan dan het juk van de hervormde besturen afwerpen. Verder zijn we precies dezelfde gebleven. Kuyper noemde dat 'het net over den kersenboom': je haalt het eraf, maar daar wordt die boom niet anders van. Wij hebben dus – zeiden de dolerenden – recht op de naam en de goederen van de vaderlandse kerk.' Zij gaven voor hun jaarboekjes in de eerste jaren dan ook gewoon het complete aantal gemeenteleden van vóór de Doleantie op, ook al was een groot deel ervan niet met hen meegegaan.

Kuyper had als het over de methode van reformatie ging aanvankelijk scherpe kritiek op de afgescheidenen. Die hadden de Hervormde Kerk verlaten en waren een nieuwe kerk begonnen. Hun afscheiding was een afscheiding naar art. 28-29 NGB en ze noemden de Hervormde Kerk valse kerk. Dat was fout volgens Kuyper. Ze hadden het net zo moeten doen als de dolerenden: nergens uitgaan, niets loslaten, niets prijsgeven, maar zelf gewoon de oude kerk blijven en alleen breken met de valse organisatie van 1816.

De afgescheidenen waren van deze verhalen van Kuyper niet zo onder de indruk. Ze wezen erop, dat Kuyper wel een hele theorie had opgezet over het grote verschil tussen Afscheiding en Doleantie, maar dat het tenslotte toch op hetzelfde neerkwam: ook de dolerenden kwamen buiten de Hervormde Kerk terecht en raakten de naam hervormd en de bezittingen kwijt. En ze konden ook niet tot in het oneindige alle leden die de hervormde kant kozen maar als hun leden blijven berchouwen. Per saldo kwamen afscheiding en doleantie dus beide neer op een breuk met de Hervormde Kerk.

Het tweede obstakel op de weg naar vereniging was de kwestie van de opleiding van predikanten. De Theologische School in Kampen was een kerkelijke opleiding. Door de kerken zelf bestuurd. Via curatoren hielden de

kerken toezicht op die School, zoals dat ook vandaag nog het geval is.

De dolerenden hadden relaties met de Vrije Universiteit in Amsterdam. Daar konden hun jongemannen theologie studeren. Maar de VU wilde in vrijheid wetenschappelijk onderwijs geven en beslist niet een kerkelijke opleiding zijn. Vrije studie. zeiden de dolerenden, wel in goed contact met de kerk, **maar** zonder volledig kerkelijk toezicht.

Bij de Vereniging moest volgens **Kuyper** en de zijnen de Theologische School maar naar Amsterdam verhuizen. Dan kon die daar als een soort praktijk-seminarie gecombineerd worden met de VU. Maar de afgecheidenen wilden dat niet. De hele opleiding, ook de wetenschappelijke, moest onder controle van de kerken blijven.

Vijf jaar lang, van 1887 tot 1892 hebben de onderhandelings geduurd voordat de hindernissen waren genomen. **Zolang** men **helemaal** op één lijn probeerde te komen ten aanzien van de Hervormde Kerk en van de Theologische School lukte de Vereniging niet. Het omslagpunt kwam toen men zei: laten we verenigen op basis van de gereformeerde belijdenis en **van** de gereformeerde kerkregering. Dat was tenslotte de **hoofdzaak**. Andere punten werden daaraan ondergeschikt gemaakt. Toen lukte het.

De afspraak over de Hervormde Kerk was dit: de dolerenden moesten erkennen dat 'verbreking van de Kerkelijke **gemeenschap** met de besturen van de Ned. Herv. Kerk niet alleen, maar ook met de leden in **corporatieven** en plaatselijken zin, door Gods Woord en de Geref. Belijdenis geboden en dus noodzakelijk is'. Men bond elkaar dus niet aan de methode van afscheiding of van **doleantie**. Men dwong elkaar niet om bv. de hele Hervormde Kerk als 'valse kerk' te betitelen. Maar men vond elkaar op wat de kern van de **zaak** was: **breken** met de **Hervormde Kerk** is een goddelijk gebod.

En de afspraak over de predikanten-opleiding was: 'dat de Kerk geroepen is, **eene** eigene inrichting' te **hebben** voor de theologische opleiding, zonder dat iedereen verplicht werd om daar te studeren. De Theologische School bleef als opleidingsinstituut van de kerken gehandhaafd. Maar je mocht ook wel in **bv.** Amsterdam studeren. Over de toegang tot de kerken werd voor alle studenten door een preparatoir examen voor de classis beslist.

Op beide punten betekende dat een coinpromis. Van beide kanten moest men wat toegeven.

Zo vonden de twee kerkengroepen elkaar in 1892. De 700 gemeenten in 583 steden en dorpen gingen samen op weg. Het werd een tijd van opbloei van het gereformeerde leven in verschillende facetten. De 370.000 verenigde gereformeerden (zo'n 8% van de Nederlandse bevolking) werden een **sterke** en actieve groep, ook politiek en maatschappelijk. Tien jaar na 1892 was Kuyper minister-president van Nederland – iets wat nog niet zo lang **daarvoor** niemand had kunnen vermoeden. En ook al waren er schaduwzijden aan het verenigd kerkelijk leven, toch werd in 1892 de basis gelegd voor veel **gereformeerde krachtontplooiing** in de eerstvolgende honderd jaar. Wij plukken daar nog tot op de dag **van** vandaag de vruchten van.

Waar lag de kracht van de Vereniging?

Als je nu de hele geschiedenis van de Vereniging overziet, dan **moet** je zoeken naar de karakteristieke punten. Zo pakken we dat hier aan de Theologische Universiteit altijd aan als we met kerkgeschiedenis bezig zijn. We zijn niet tevreden als we de feiten keurig op een rij hebben gezet. Maar we proberen daar ook bepaalde lijnen, een bepaald patroon in te zien. Zo krijg je een goede kijk op het verleden en zo kun je er ook wat van leren.

Waar lag de kracht van deze Vereniging? Hoe kon **het** dat het lukte om die twee groepen gelovigen samen te brengen in één kerk? Ik wil drie belangrijke **factoren** aanwijzen: fundamentele eenheid, bereidheid tot **compromissen** en een verantwoorde vormgeving.

1. Fundamentele eenheid

Wat de afgecheidenen en dolerenden ten diepste samenbond was dat ze leefden in hetzelfde geloof. **De** echte samenbinding komt altijd hier vandaan: dat je **gelóóft** in de ene Heer. De mensen die zich verenigden in 1892 wilden leven bij de Heilige Schrift als Gods betrouwbare Woord. Ze wilden gereformeerd zijn in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenisgeschriften, niet maar op papier maar daadwerkelijk. Ze wilden kerk zijn volgens de drie kenmerken die de belijdenis noemt: zuivere prediking, zuivere bediening van de sacramenten en trouwe oefening van de tucht.

En toen herkenden ze elkaar als broeders en zusters van hetzelfde huis, één in de Here, één in hetzelfde geloof. En als de Heilige Geest werkt in mensen, dan is het ook die ene Geest die ervoor zorgt dat mensen elkaar vinden. Dan kunnen ze heel verschillend zijn, maar dan vinden ze elkaar toch. Dan komt er een omslagpunt. Eerst is er misschien wantrouwen en verzet, zijn er allerlei 'jamaars'. Maar als er echte fundamentele eenheid in het geloof is, dan gebeurt er wat!

2. Bereidheid tot compromissen

Wat in '1892' verder opvalt is: de bereidheid tot het sluiten van compromissen. Twee **kerkengroepen**, daar zijn altijd verschillen tussen. Wil je eenheid, dan gaat het net als bij een verkering en een huwelijk. Je kunt **nog** zo veel van elkaar houden, er blijven altijd dingen die je niet goed van elkaar **verdraagt**, waarin je het nooit eens wordt, waaraan je je bij elkaar ergert misschien.

De lijn van 1892 is wat dit betreft een leerzame lijn: aanvaard elkaar in alles **wat** niet in strijd is met Schrift en belijdenis. Daarmee zijn de buitenste lijnen uitgezet. En dan mag je de vereniging alleen maar weigeren om punten waarom je ook de eenheid zou mogen verbreken. Verschillen mogen er in de kerk immers zijn, als het maar blijft binnen de grenzen van de Schrift en de aangenomen belijdenis.

Om zó te verenigen vraagt: zelfverloochening, vrouwen hebben in elkaar en in de Here die met zijn Geest en Woord present blijft, ook **na** een vereniging. Als je **van** tevoren alles regelen wilt, alle rimpels wilt gladstrijken.

en als je alle garanties wilt hebben, dat het niet meer mis kan gaan, ontbreekt dat fundamentele vertrouwen. **Dan** doe je net alsof de Here er na een vereniging niet **meer** is met zijn Geest en Woord. En dan wordt de vereniging altijd maar weer tot in het oneindige uitgesteld.

Daarin kunnen we van de broeders van 1892 leren. Toen men zag, dat een perfecte, een honderd **procents** overeenstemming er niet in zat, heeft men niet afgehaakt, maar zich geconcentreerd op de **hoofdzaken**. Zo kwam er ruimte voor compromissen. Natuurlijk is het **prettiger** en veiliger als die niet nodig zijn. En als je een compromis sluift, dan zie je vaak later, dat uit een combinatie van twee verschillende visies weer nieuwe moeilijkheden kunnen voortkomen. Maar toen het niet anders kon, toen durfde men leven met het onvolmaakte en met het compromis. Men sloot een akkoord dat voor dat moment het best haalbare was. En toen waagde men het met elkaar, op hoop van zegen.

3. Verantwoorde vormgeving

Voor kerkelijke vereniging heb je een verantwoorde vormgeving nodig. De beide kerkengroepen werden in 1892 tot één kerkverband van allemaal Gereformeerde Kerken. Maar de echte ineen-smelting moest verder plaatselijk haar beslag krijgen. Lukte dat niet direct, dan konden voorlopig in een plaats een A- en een B-kerk en soms nog een C-kerk naast elkaar bestaan, met ieder een eigen kerkeraad. Ze kwamen ook ieder met een eigen afvaardiging op de classis. Vooralsnog leidden ze een afzonderlijk bestaan. Maar ze moesten verder werken aan volledige ineen-smelting, zodat ze één gemeente werden met één kerkeraad.

Was dat **dan** eigenlijk wel echte kerkelijke eenheid? Jazeker wel. Maar dan moet je de vage term 'kerkelijke eenheid' wel even wat scherper stellen. Voor de Gereformeerde Kerken was in 1892 kerkelijke eenheid dit: dat je elkaar over en weer **als** ware kerken erkende, dat je geen bezwaar **had** om van weerskanten elkaars predikanten op de preekstoel toe te laten en ook geen bezwaar om elkaars leden aan het avondmaal toe te laten.

Dat is en blijft **de essentie** van kerkelijke eenheid. Dan kan er verder allerlei verschil zijn, zoals dat er ook is met buitenlandse kerken. Je hoeft niet allemaal uit hetzelfde kerkboek te zingen, **op** precies dezelfde manier te preken, eenzelfde opleidingsschool voor predikanten te hebben of dezelfde liturgische formulieren te gebruiken, om toch **wezenlijk** kerkelijk één te zijn. Natuurlijk heb je binnen één land een nauwere aaneensluiting nodig. Maar de kern van kerkelijke eenheid is: elkaars predikanten en prediking aanvaarden en elkaars leden aan het avondmaal aanvaarden. Dat is het beslissende.

Zo gebeurde het in 1892. Men koos een vorm, waar wat ruimte in zat. Ruimte voor verscheidenheid. En ruimte voor groei: om vanuit de essentiële eenheid verder te komen tot eenheid in die dingen waarover men verschilde. Als je eenmaal maar samen op de goede weg bent, dan mag je hopen en bidden dat je onder Gods zegen verder naar elkaar toe zult groeien.

Wat doen wij vandaag met '1892'?

Wat doen wij vandaag met '1892'? Ik noem vier dingen.

1. '1892' stimuleert ons tot **dankbaarheid voor Gods werk**. Dankbaarheid voor de eenheid die toen tot stand kwam en waar veel goeds en veel zegen in meegekomen is, merkbaar tot op de **dag** van vandaag. Wat is ons kerkelijk leven nog sterk bepaald door **die** Vereniging van 1892!
2. '1892' geeft verder reden tot **ootmoed voor Gods aangezicht**. Wat is het moeilijk om bij één geloof, één doop, één Heer, ook te komen tot een kerkelijke weg. Je komt altijd te staan voor onopgeloste verschillen. We moeten de compromissen maar niet **verheerlijken**. Ze spreken **van** onze onmacht. 1892 is een jaartal met een vlaggetje, **maar** we roepen er niet alléén maar 'hoera!' over. In 1892 gingen bijvoorbeeld enkele dui-zenden christelijke gereformeerden niet mee. Waar **wij** de Here voor danken, dat zagen en zien **zij** als een verkeerde vereniging. Dat mag ons wel bescheiden maken: het was geen perfecte en complete vereniging.
3. '1892' stimuleert ook tot gebed **om Gods Geest**. Je kunt wel veel praten over kerkelijke eenheid. **Samensprekingen** en discussies op touw zetten. Stevige artikelen schrijven. En noem het allemaal maar op. Maar tenslotte **máken** wij het niet. We zijn allemaal aange-wezen op het werk van de Heilige Geest. Hij is het die patstellingen doorbreken kan, die Inzichten ombuigen kan, die harten bewegen kan, die christenen verenigen kan. Wij mensen moeten actief zijn, zeker. Maar niet op een 'doe-het-zelverige' manier. De allereerste en meest fundamentele bijdrage aan kerkelijke eenheid is het ootmoedig en hartelijk gebed tot God om zijn genade en om zijn Heilige Geest.
4. '1892' stimuleert ons tot **voortgaan in Gods kracht**. De roeping tot eenheid van allen die de Here Jezus liefhebben geldt ook na honderd jaar onverkort. Laten we daar niet krampachtig en drammerig mee bezig zijn. Maar laten we wel **bézig** zijn, biddend en werkend. Voortgaan in Gods kracht, zoals in 1892 zo ook in 1992. Zoals de Schrift zegt (Fil.3 : 16): 'hetgeen wij bereikt hebben, in dat spoor dan ook verder!'

M. te Velde

* Toespraak gehouden op de Theologische Schooldag in Kampen op 30 september 1992.

KATHOLIEK¹

Bent u katholiek? Dat is de vraag die ik u vandaag zou willen voorleggen. En dan moet u niet zeggen: 'Nee, wij zijn niet katholiek. wij zijn gereformeerd.' Want u weet zelf wel dat dat niet klappt. Iedere zondag zeggen wij: Ik geloof een heilige, algemene, christelijke kerk. Dat 'algemeen' is een weergave van het woord 'katholiek'. De 'algemene' kerk is de 'katholieke' kerk. Daarom hebben de gereformeerden dat woord 'katholiek' nooit aan de roemen willen overlaten.² Het is een veel te mooie aanduiding van de kerk om zomaar af te staan.

Wat betekent dat woord katholiek eigenlijk? In ieder geval dat de kerk is van alle tijden en alle plaatsen. Zoals we dat belijden in zondag 21 van de Catechismus: 'Dat de Zoon van God uit het hele menselijke geslacht Zich een gemeente... van het begin van de wereld tot aan het einde vergadert...' De christelijke kerk is niet gebonden aan een bepaalde plaats. Niet aan Rome met zijn paus, niet aan Genève met zijn Wereldraad, ook niet aan Kampen met zijn Theologische Universiteit. Nee, de kerk is universeel, van over heel de wereld. De kerk verduurt ook alle eeuwen. Ze is er nooit niet geweest. Ze was er al aan het begin, toen Abel God zijn offer bracht en men in de dagen van Enos begon de naam van de HERE aan te roepen.³ En ze zal er altijd blijven. Christus, de Koning van de kerk, is immers, zo zeggen we in artikel 27 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, een eeuwig Koning die niet zonder onderdanen kan zijn.

De kerk is dus inderdaad van alle tijden en van alle plaatsen. Toch is daarmee nog niet alles gezegd over de katholiciteit van de kerk. Het is eigenlijk nog maar de buitenkant ervan. Als er niet meer te zeggen was, dan zou je kunnen denken: de kerk die de oudste papieren heeft en die het meest wereldwijd verspreid is, dat is de katholieke kerk, de kerk van de geloofsbelijdenis. Maar dan zou je je wel eens heel erg kunnen vergissen. In artikel 7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zeggen we niet voor niets dat het grote aantal of de ouderdom nooit beslissend kunnen zijn. Er moet dus nog wel meer gezegd worden over de katholiciteit van de kerk.⁴

Dat is eigenlijk ook de reden dat ik voor deze toespraak gekozen heb voor het woord 'katholiek' en niet voor 'algemeen'. Rij 'algemeen' kun je te makkelijk alleen maar aan die buitenkant denken, de oudheid en de verspreiding van de kerk. Of, om het te zeggen met prof. Van Genderen in zijn nieuwe dogmatiek, die we nu ook hier in Kampen gaan gebruiken: ' "Algemeen" is een te algemene vertaling van "katholiek"'.⁵

Wat betekent het woord 'katholiek' dan nog meer? Letterlijk wil het zoveel zeggen als 'betrokken' op het ge-

heel'. Maar op welk geheel is de kerk dan betrokken? Natuurlijk op alles wat God haar schenkt. Het gaat in de kerk om de volheid van de waarheid die God ons geopenbaard heeft. Het gaat om de volheid van het heil dat God ons geeft in Jezus Christus door de Heilige Geest. Daarom mag de kerk katholiek genoemd worden. Zo kom ik tot de volgende omschrijving:

*Katholiek is de kerk omdat ze en voorzover ze leeft van de volle rijkdom die God haar schenkt.*⁶

Wie is die God van wie de kerk haar rijkdom heeft, die de kerk 'katholiek' maakt? Wie anders dan onze heilige Drievoudige God, Vader, Zoon en Heilige Geest. Het hoort juist bij de rijkdom van de katholieke kerk dat ze God zo mag kennen als de Drievoudige. Als we nu verder doorspreken over de katholiciteit van de kerk, dan brengen we dat in rekening. De kerk dankt haar katholieke karakter aan God de Vader, aan God de Zoon en aan God de Heilige Geest.⁷ Wat dat betekent zullen we in hoofdstukken nu één voor één nagaan.

1. Eerst dus over God de Vader en de katholiciteit van de kerk. God de Vader dat is, zo weten wij allemaal, de Almachtige, Schepper van hemel en aarde. Dat wil zeggen: de God van de kerk is tegelijk de God van heel de wereld. Alles wat er is komt uit zijn handen, wordt door Hem in stand gehouden, door Hem bestuurd. Hij is dan ook de God die de wereld liefheeft, zo lief dat Hij zijn eniggeboren Zoon gestuurd heeft als Heiland van de wereld (Joh. 3,16v.). Hij is de God die niet alleen maar mensenzien wil redden, maar die heel de zuchtende schepping wil bevrijden van de last van de vergankelijkheid (Rom. 8,20v.). En de algemene kerk, de katholieke kerk, zal dat in rekening brengen. Ze wil immers leven van de volle rijkdom van haar God. Dus ook van de volle rijkdom van God de Vader, de Schepper.

Dat betekent in ieder geval dat de kerk zich nooit in zichzelf mag opsluiten om de wereld maar verder de wereld te laten. Het betekent dat de kerk zondingskerk is: tot aan de einden van de aarde wil ze geplant worden, omdat er geen stukje van de wereld is dat niet van haar God is. Het betekent ook dat er in de kerk voor heel wat meer aandacht is, dan alleen voor de ziel van de mens. Zijn lichamelijk leven, gezondheid, seksualiteit, het sociale leven, maatschappij, politiek, kunst en wetenschap, ook natuur en milieu: de kerk weet zich erbij betrokken. Want ze kent haar God als de Schepper van heel het leven in al zijn facetten, de God die zijn werk ook niet voorgoed laat kapotmaken door de zonde, maar die de kracht van zijn verlossende genade in Christus over heel dat bonte leven

uitstrekt. Van die rijkdom wil de kerk leven.⁸

Ik denk dat dit een buitengewoon belangrijk punt is, als we het hebben over de katholiciteit van de kerk. Zeker vandaag de dag. We leven in een tijd van secularisatie, van verwereldtjiking. Dat betekent dat tegenwoordig de betekenis van het geloof en van de kerk steeds kleiner wordt gevonden. De moderne mens zal heus niet zeggen dat godsdienst volstrekt onbelangrijk is. Nee, die krijgt haar eigen plek wel. Maar het is maar een klein plekje, en daarmee moet de godsdienst dan ook tevreden zijn. Verder geen gezeur. Hei is toch al te gek dat kerk en geloof iets te maken zouden hebben met politiek en onderwijs en wetenschap en weet ik wat nog meer. Daar moeten ze zich buiten houden.

Voor je het weet kan het ook in het leven van een christen zover komen dat je op die manier denkt. Dan ben je misschien nog heus wel een gelovig: mens en een kerkinens, maar dat is nog, maar een stukje van je leven. Het staat eigenlijk buiten de rest, buiten je werk, je ontspanning, je studie en al die andere dingen. Dan ben je in feite een geseculariseerd mens geworden. Maar je bent geen katholiek christen inder. Want in de katholieke kerk leven we van het rijke geloof dat God, onze Vader, de Schepper is van hemel en aarde. Niets valt buiten zijn invloedssfeer. En dus is er niets wat niet met ons geloof en ons kerklid zijn te maken heeft. We trekken ons als christenen niet terug in ons eigen kleine hoekje. Maar we weten ons midden in deze wereld van onze God staan als zijn gemeente en we laten ons daaruit niet weggagen.

Vanuit nog een ander gezichtspunt wil ik het belang van deze zaak laten zien. We denken binnen de gereformeerde kerken vandaag weer opnieuw na over de verhouding tussen kerk en gereformeerde organisatie. Dat nadenken op zich is een uitsiekende zaak. Als daarbij de katholiciteit van de kerk maar niet vergeten wordt. Dat betekent in dit geval: als daarbij maar niet vergeten wordt dat de kerk als kerk van God de Vader betrokken is op heel het leven. Het is niet zo dat de kerk haar eigen interesses heeft en dat het onderwijs, de media, de politiek en al die andere terreinen daarbuiten vallen. Welnee, het evangelie dat aan de kerk is toevertrouwd raakt heel het leven. Daarom kun je in de christelijke organisatie de kerkvraag ook niet zomaar tussen haakjes zetten. Je zielt er toch altijd weer mee te maken krijgen, juist omdat we geloven in de heilige katholieke kerk.

2. Vervolgens spreken wij over God de Zoon en de katholiciteit van de kerk. God de Zoon, onze Here Jezus Christus. Hij is het die de kerk vergadert. De kerk dankt haar naam aan Hem. Ze is 'christelijke' kerk.⁹ Ze leeft uit de rijkdom van Christus. En ze streeft, zoals Paulus dat zegt, naar de volle kennis van de Zoon van God, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdoni van de volheid van Christus (Ef. 4.13). Ook dat is haar katholiciteit. Wat betekent dat? Het betekent allereerst en altijd weer opnieuw dat de kerk vasthoudt aan het evangelie van Christus. Want door dat evangelie leren we Christus ken-

nen. Hij wil naar ons 'toekomen door het woord van de bijbel, dat vol is van Hem. Daardoor wil Hij ons laten delen in al zijn rijkdom.

De katholiciteit van de kerk houdt dus ook in dat ze vasthoudt aan de leer van de Heilige Schrift. Een katholieke kerk is een orthodoxe kerk, een kerk die rechtzinnig is in de leer. Als Paulus de woorden geschreven heeft die ik zojuist aanhaalde, over het bereiken van de maat van de wasdom van de volheid van Christus, dan voegt hij daar direct aan toe: 'Dan zijn wij niet meer onmondig, op en neer, heen en weer geslingerd onder invloed van allerlei wind viin leer'. In de katholieke kerk krijgt de dwaling geen kans.

Daarom wordt 'katholiek' in de kerkgeschiedenis ook al heel gauw een eigenaam voor de kerk, waarmee ze zich onderscheidt van de sekten die een dwaalleer aanhangen. Ongeveer 250 na Christus is er een martelaar, Pionius uit Smyrna, die ondervraagd wordt: 'Hoe word je genoemd?' Antwoord: 'een christen'. 'Van wat voor kerk?' Antwoord: 'van de katholieke kerk'.¹⁰ De katholieke kerk, dat is de kerk die leeft uit de volle rijkdom van Christus, omdat ze trouw is aan de leer van Christus.

Met is goed om dat met nadruk te zeggen. Er wordt namelijk nogal eens gedaan alsof het vasthouden aan de ware leer in strijd is met de katholiciteit van de kerk. Met is toch een algemene kerk, denkt men dan, waarin voor iedereen die zich christen noemt plaats moet zijn. Wat voor opvattingen hij of zij er ook op nahoudt. Maar zulke ideeën hebben met de echte katholiciteit van de kerk niets te maken. 'Katholiek', dat is eigenlijk een heel exclusief woord. Je bent het alleen in gehoorzaamheid aan het evangelie van Christus. Anders wordt die ere naam ten onrechte gedragen.¹¹

Maar tegelijk, en dat moet ook gezegd worden, is het een inclusief woord: het sluit allen in die trouw vasthouden aan de leer van Christus en het sluit daarvan niemand uit. We zijn in de katholieke kerk verbonden met de gelovigen uit de eerste eeuwen, met die martelaar Pionius en met al die anderen. We zijn erin verbonden met naamloze gelovigen uit de Middeleeuwen, die temidden van dwaling en bijgeloof vasthielden aan het ware evangelie. De katholieke kerk is inderdaad van alle eeuwen. We zijn in de katholieke kerk ook verbonden met gelovigen uit alle landen en alle werelddelen. De katholieke kerk is internationaal. We zijn in de katholieke kerk verbonden met gelovigen van alle rassen en klassen. De katholieke kerk kent geen discriminatie. Want daarin is, zo schrijft Paulus, geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk of vrouwelijk. We zijn immers allen één in Christus Jezus.¹² Dat is de eenheid van de katholieke kerk. Ik geloof één kerk, zo luidt ons thema. Ik geloof dat, juist omdat ik weten mag dat de kerk katholiek is.

3. Maar dat wordt werkelijkheid door de Geest van Jezus Christus. Daarom hebben we het nu in de derde plaats over God de Heilige Geest en de katholiciteit van de kerk. Want het is immers de Geest door wie de rijkdom

die we in Christus hebben aan ons geschonken wordt. Daarom komt het katholieke karakter van de kerk juist met Pinksteren in de openbaarheid, als de Geest wordt uitgestort op de gemeente van Christus. In het Oude Testament is daar wel verlangen naar en wordt ervan geprofeteerd. Denk maar aan Ps. 87,4: 'Rahab en Babel vermeld Ik als degenen die Mij kennen; zie Filistea en Tyrus met Ethiopië...': al die volken zullen bij Sion, Godr gemeente, worden gerekend.¹³ Maar dat komt tot vervulling op de Pinksterdag als in vele talen het evangelie klinkt viin Jezus Christus. Zo werd de muur die scheiding maakte tussen Jood en heiden afgebroken (Ef. 2.14). Zo maakte de Geest de kerk katholiek. En dat doet Hij nog altijd, als Hij over heel de wereld de kerk laat leven van de rijkdom van Christus.

Maar nu moet ik daar meteen iets bij zeggen. Als de Geest de kerk katholiek maakt, dan betekent dat dat wij mensen daarbij ingeschakeld worden. Het is niet zo dat de Geest mensen overweldigt die verder passief blijven. Nee, de Geest maakt mensen juist actief, zodat wij ons ook zelf gaan inzetten. Dat geldt ook voor de katholiciteit van de kerk. We ontvangen haar van de Heilige Geest. Maar dat betekent heel concreet dat wij er zelf voor aan het werk moeten. Juist als werk van de Geest is katholiciteit niet alleen maar een gave, maar ook een opgave.

Ik wil dat op één punt nog: wat nader uitwerken. En dat is net het punt waarvoor we vandaag bij elkaar zijn: de eenheid van de kerk. Ik geloof één kerk. Ik geloof dat omdat de katholieke kerk die eenheid ontvangt van Christus door de Geest. Maar daarmee staat de eenheid van de kerk als opdracht, als roeping Ievensgroot voor mij. Dat betekent in ieder geval dat ik in de kerk mijn eigen gewoonten, mijn eigen tradities, mijn eigen sfeer nooit mag verabsoluteren. Er is niets on-katholieker in de kerk dan het leven bij traditie!¹⁴ Dan maak ik van de algemene kerk een groepskerk. En dat is lijnrecht in strijd met ons geloof.

Daarom mag je in de kerk nooit zweren bij je eigen specialiteiten. Die specialiteiten kunnen prachtig zijn, maar ze zijn nooit mooi genoeg om de katholiciteit van de kerk aan op te offeren. Dat geldt wat ons, als Gereformeerde Kerken in Nederland betreft b.v. voor verbondsmatig denken en voor zicht op de kerk en voor heilshistorische prediking. Het geldt aan de andere kant net zo goed ook voor b.v. nadruk op de toeëigening des heils en op het bevindelijk element in de prediking. Dat zijn allemaal goede, mooie, belangrijke zaken en we kunnen wederzijds wat dat betreft nog wel een heleboel van elkaar leren. Dat zou echt katholiek zijn, als we van elkaar wilden leren. Maar het is verschrikkelijk als al die goede zaken breekt worden in de katholiciteit van de kerk. Dan verspeelen we Gnds gave omdat we ontrouw zijn in de vervulling van onze opgave.

Ja, broeders en zusters, nu moet ik er bijna een punt achter zetten. En eerlijk gezegd, je bent geneigd in mineur te eindigen. Zolang het over de katholiciteit als Gods gave gaat, is het allemaal even mooi. Maar als het over onze

opgave gaat, dan zitten we toch min of meer met de handen in het haar. Wat brengen we er weinig van terecht! Er zijn mooie dingen gebeurd, als de Vereniging viin 1892. Maar dat is inmiddels ook al weer een eeuw geleden, en nadien is er toch meer sprake geweest van verdeeldheid, dan van eenheid; meer sprake van groepsdenken dan viin katholiciteit. Als liet aan ons ligt komt er van dat katholieke karakter van de kerk kennelijk maar weinig terecht. Maar het ligt, God zij dank, niet aan ons. Want de Geest schakelt ons wel in voor de katholiciteit van de kerk. Maar Hij laat het niet aan oni over. Hij blijft met zijn goddelijke macht de kerk rijk maken in Jezus Christus. Wie weet wat een wonderen ons van Hem nog te wachten staan. Bij Hem is de algemene christelijke kerk veilig. Dat zal blijken. Want het is oni beloofd: een grote schare, niet te tellen, uit alle volken en stammen en natien en ta- Een, voor de troon van God en voor het Lam {Op. 7,9}.¹⁵ Dan is ons geloven zien geworden: ja, echt, Gods kerk is katholiek!

B. Kamphuis

¹ In het kader van het thema 'Ik geloof één kerk' heb ik op de Schooldag '92 gesproken over het katholieke karakter van de kerk. Dat lijkt een beetje op het door elkaar halen van twee eigenschappen van de kerk, die in de geloofsbelijdenis van Nicea onderscheiden worden: eenheid en katholiciteit. Toch is er wel reden voor beide eigenschappen hangen heel nauw samen. Hopelijk zal dat in dit artikel ook wel blijken. Ik kan er nog op wijzen dat in de apostolische geloofsbelijdenis de eenheid niet eens apart genoemd wordt: daar is ze kennelijk in de katholiciteit, begrepen. Moltmann vindt de fraaie uitdrukking dat met de eenheid van de kerk haar intinsieke katholiciteit bedoeld wordt en met haar katholiciteit haar extensieve eenheid (J. Moltmann, *Kerk in het krachtveld van de Geest. Bouwstenen voor een messiaanse ekklesiologie*, Ned. vert. van A.J.M. Sturkenboom, Raam (1975), p. 402). Zie over de verhouding van eenheid en katholiciteit ook J. Kamphuis, *Verkenningen I. Opstellen over Kerk en Uitverkiezing*, Goes (1963), p. 52v.

² Dat geldt trouwens in het algemeen voor de kerken uit de Reformatie. T.a.v. Luther en het lutheranisme is dat beschreven door W. Beinert in het eerste deel van zijn studie *Um das dritte Kirchenattribut*, Essen 1964, p. 93-127 (overigens wel vanuit een typisch rooms standpunt, waarbij b.v. aan Luther ten onrechte een spiritualistische grondhouding wordt toegeschreven, p. 97).

³ Vgl. Beinert, a.w., 62 m.b.t. Augustinus over de kerk vanaf Abel.

⁴ Vanouds was bij Rome het begrip katholiciteit juist heel sterk niet rii 'buitenkan' verbonden. Getuige daarvoor is m.n. de invloed van de zg. 'traditie-formule' van Vincentius van Lerinum (eerste helft 5e eeuw): echt knifliriek is het om vast te houden wat overal, wat altijd, wat door iedereen is geloofd. Overigens wordt in de meer recente rooms-katholieke theologie veel meer nadruk gelegd op de zg. 'qualitatieve' betekenis van de katholiciteit. De eerder genoemde studie van Beinert is daarvan een voorbeeld. Zie daarvoor ook G.C. Berkouwer, *De Kerk*, I, Kampen 1970, p. 129vv.

Er is veel discussie over de vraag wat het woord 'katholiek' als attribuut van de kerk betekent als het voor het eerst gebruikt wordt, nl. in de brief van Ignatius aan Smyrna 8,2 (waarschijnlijk geschreven in het jaar 110 na Christus). Ignatius zegt daar dat waar de bisschop is het kerkvolk moet zijn, zoals waar Christus is de katholieke kerk is. In de bundel *Katholicität und Apostolizität*, Göttingen (1971), waarin studies zijn opgenomen van een gemeenschappelijke werkgroep van de Roomse kerk en de Wereldraad van Kerken, staan de meningen soms lijnrecht tegenover elkaar. De bekende anglicaanse kenner van de oude kerk- en dogmengeschiedenis J.N.D. Kelly verdedigt de mening dat 'katholiek' hier 'universeel' betekent (p. 11). Dan zet Ignatius dus de plaatselijke kerken de wereldkerk tegenover elkaar. De oosters-orthodoxe theoloog J.D. Zizioulas stelt echter dat de uitdrukking 'katholieke kerk' in de eerste drie eeuwen vrijwel uitsluitend voor de plaatselijke gemeente wordt ge-

bruikt, en dat ook hij Ignatius, zowel op de genoemde plaats als elders, de tegenstelling plaatselijk-universaal buiten de horizon ligt (p. 31, r. 3; vgl. ook p. 35, nt. 24). Hij komt dan trit de omschrijving dat katholiciteit hij Ignatius de volheid, de totaliteit van het lichaam van Christus aanduidt (p. 35). De argumentatie van Zizioulas lijkt mij overtuigend.

¹ J. van Genderen/W.H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen (1992), p. 651.

⁶ M.n. H. Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, Nijkerk 1962, heeft de noie van 'volheid' ook exegetisch breed uitgewerkt (p. 44vv.). Daarbij sluit ik mij hier tot op zekere hoogte aan. Tot op zekere hoogte, want in ieder geval op twee punten moet ik afstand nemen van Berkhof: ten eerste wordt het begrip 'volheid' door hem omschreven als het 'dominium' van Christus, het gebied waarover Christus heerschappij oefent; daarmee hangt samen dat hij in teksten als Ef. 1.10; Kol. 1: 16, 20 de woorden 'alle dingen' ('al wat is') betreft op de hele mensheid, waardoor de rest van de schepping toch wat buiten beeld blijft (p. 90v.); Barthiaanse invloed is hier onmiskenbaar (vgl. p. 107, waar Barths theologie de meest katholieke na Calvijn wordt genoemd); in onderscheid van Berkhof kies ik voor een trinitarische omschrijving van die 'volheid' en dus van de katholiciteit van de kerk. Ten tweede verwerp ik de consequenties in de richting van een algemeen verzoeningsleer (92v.) die Berkhof uit zijn opvatting van de katholiciteit trekt.

J. Faber, *Essays in Reformed Doctrine*, Neerlandia (1990), p. 94 en p. 99, nt. 31, neemt enige afstand van de verbinding van de katholiciteit van de kerk met de term 'volheid' en kiest liever voor uitdrukkingen als 'universaliteit' of 'lokaliteit'. Het lijkt mij terecht dat je niet alle plaatsen waar in het Nieuwe Testament woorden als 'volheid' of 'vervullen' worden gebruikt, in de leer van de katholiciteit van de kerk moet onderbrengen. Toch geeft ook Faber aan dat er een intrinsieke relatie is tussen de volheid van Christus en de katholiciteit van de kerk (p. 94). Het ligt dan voor de hand daarin te rekenen in de omschrijving van de katholiciteit van de kerk.

⁷ Ook J. Faber fundeert de katholiciteit van de kerk trinitarisch (p. 93, 99). Dat gebeurt ook al in de Schotse geloofsbelijdenis van 1560, die in art. 1h als volgt begint: 'Zoals wij geloven in één God, Vader, Zoon en Heilige Geest, zo geloven wij zeer standvastig dat er vanaf het begin van de wereld geweest is, thans is, en tot aan het einde van de wereld zijn zal, één Kerk...'

⁸ Het is één van de mooiste dingen in de indrukwekkende rede uit 1888 van H. Bavinck, *De katholiciteit van christendom en kerk* (opnieuw uitgegeven Kampen, 1968, ingeleid door G. Puchinger) dat hij op het hier aangesneden punt alle nadruk heeft gelegd in zijn strijd tegen een ascetisch pietisme dat de wereld en haar cultuur aan zichzelf overlaat (p. 34). Zo kan hij ook schrijven dat de Hervorming óók het eerste geloofsartikel opnieuw in ere heeft hersteld: 'Het natuurlijke... is even goddelijk als de kerk, al dankt het zijn oorsprong niet aan de herschepping, maar aan de schepping, al is het niet uit de Zoon maar uit de Vader' (p. 21). Hij neemt dan zelfs de uitdrukking van Holtzmann over, die de hervormers de stichters heeft genoemd van een 'weltliches Christentum'.

⁹ Het was dus nog niet zo wonderlijk dat Luther het woord 'katholiek' in de apostolische geloofsbelijdenis verving door 'christelijk' (vgl. Berkhof, a.w., p. 14). Toch is dat niet werkelijk een adequate weergave ervan. In o.i.c. versie van de geloofsbelijdenis is Luthers bijdrage verwerkt doordat 'christelijk' is toegevoegd aan 'algemeen' en dat lijkt mij wel op zijn plaats: de belijdenis draagt de sporen van de geschiedenis, zonder dat aan de inhoud ervan tekort wordt gedaan.

¹⁰ Zie W. Beinert, a.w., p. 51, nt. 79.

¹¹ Zie J. Kamphuis, a.w., die breed ingaat op het normatieve karakter van de katholiciteit (63v.), o.a. met beroep op het 'in mijn naam' uit Mat. 18.20: 'waar twee of drie vergaderd zijn in mijn naam, dan ben Ik in hun midden' (p. 78vv.). Vgl. ook W. Balke in W. van 't Spijker c.a. (red.), *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatische opvatting*, Kampen (1990), p. 275v. over het exclusieve van de katholiciteit bij J. Faber, a.w., over het voor de katholiciteit van de kerk destructieve karakter van de aanval op de Heilige Schrift. Het blijft te betreuren dat Bavinck in zijn geniemde rede vanuit zijn juiste overtuiging dat in het protestantisme de ware katholiciteit van de kerk tot zijn recht komt, de stelling kan ponsen dat ketterij daarmee een 'zwevend begrip' wordt (a.w., p. 27). Dit moet weersproken worden vanuit het geloof aan de duidelijkheid van de Heilige Schrift.

¹² Gal. 3.28. Bij Moltmann komt de katholiciteit van de kerk tot uitdrukking in de partijdigheid waarmee ze kiest voor verdrukten (a.w., p. 404vv.). Daarmee raakt hij een wezenlijk element aan, maar doordat hij verwaarloost dat in de kerk de eenheid 'in Christus' wordt gevonden, en

dus alleen 'door het geloof' (Gal. 3.26), bouwt hij het in in een horizontalistische visie op het komende koninkrijk van God.

¹³ Bij A. Kuypers, *Dictaten dogmatiek. Locus de Ecclesia*, p. 95, wordt Ps. 87 de 'locus classicus' voor de katholiciteit van de kerk genoemd (overigens alleen betrokken op de kerk in haar essentie, d.w.z. niet op de zichtbare kerk!).

¹⁴ Het roomse katholiciteits-besef, waarin de traditie zo'n belangrijke rol speelt (zie noot 4), heeft de zaak dus precies op z'n kop gezet.

¹⁵ Vgl. J. van Genderen, a.w. p. 654 over het eschatologisch perspectief bij de katholiciteit. Bij W. Pannenberg in zijn artikel in de bundel *Katholiciteit und Apostolizität* (zie noot 4) wordt katholiciteit helemaal een eschatologisch begrip (p. 105), maar dat komt omdat hij gebroken heeft met de overtuiging dat het Nieuwe Testament een apostolische leer hield, die in de kerk onveranderlijk gelding heeft (p. 94). De waarheid wordt zo bij hem geen uitgangspunt, maar doel, en hetzelfde gaat dan gelden voor de katholiciteit. Zie mijn artikel 'Waarheid' in *Almanak Fides Quadrata Intellectum* 1991, p. 151v.

ds. G. van den Brink
ds. H.J. van der Kwast

Een kerk ging stuk

Relaas van de breuk die optrad binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de jaren 1967-1974

245 pagina's, f 39,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel
Een uitgave van

Buiten & Schipperheijn
Valkenburgerstraat 106, 1011 NA
Amsterdam, tel (020) 623 60 12

GROTE VANGST?

Honderd jaar gereformeerde prediking – dat moet het onderwerp van deze schooldag-toespraak zijn.

Wanneer wij deze opdracht naar de letter wilden uitvoeren, zouden wij moeien terugzien op – globaal genomen – tienduizend preken per gemeente (ongeveer zesduizend zgn. 'vrije stof'-preken en vierduizend catechismuspreken). Al die preken zijn aangehoord door generaties kerkgangers in de loop van een eeuw. En dan spreken wij nog niet eens over *alle* verkondiging die heeft plaatsgevonden buiten de regelmatige samenkomsten *van de gemeente*: de prediking in de evangelisatie en de zending.

Ieder zal verstaan dat een dergelijke opdracht niet in twintig minuten geklaard kan worden.

Maar wij willen toch wel nadenken over het primaire kenmerk van Christus' kerk: de onderhouding van de zuivere prediking van het evangelie.

Wij zien honderden predikanten voor ons, die zich in al die jaren hebben gegeven aan deze dienst in de gereformeerde kerken. Alles wat zij hadden, hebben zij ingezet om in al die jaren, onder allerlei omstandigheden, het Woord van God te vertolken en naar de gemeenten toe te dragen.

Wij zien duizenden kerkgangers voor ons, die woorden van eeuwig leven door die prediking hebben mogen horen en die woorden mochten bewaren in de gang van hun leven en tot in het uur van hun dood.

Wij weten ook van kerkgangers, jong en oud, die er helemaal niet van genoten hebben. Het woord van de prediking bereikte hen niet, boeide hen niet of was voor hen zo vanzelfsprekend geworden, dat het hun op 't laatst niets meer zei.

En wij stellen na honderd jaar de vraag: *hoe werd* er gepreekt? En: wat hebben al die woorden nu *concreet* betekend

- voor de geloofsblijdschap en de geloofs zekerheid;
- voor de christelijke geloofsverwachting en voor de liefde tot God en elkaar?

Wat was het allemaal waard, in het persoonlijk leven, in het kerkelijk leven en temidden van de evenementen en dieptepunten in het nationale leven?

Hoe ging het intussen met de aankomende generatie, die al op jonge leeftijd de kerkgang leerde? Waren er veel problemen bij de overdracht van het geloof aan een nieuwe generatie, b.v. rondom 1920 en in de jaren-'30?¹

Wat heeft de Vrijmaking voor de prediking betekend?

En we vragen vooral: hoe is het nu, anno 1992?

U begrijpt: er is hier niemand, die al deze dingen kan overzien – zeker niet in een schooldag-toespraak. Wij

kunnen de kwaliteit van honderd jaar prediking niet eventjes, als in het voorbijgaan, vaststellen. Wij kunnen evenmin het rendement daarvan bij benadering inschatten. Wij zijn bezig met een onderwerp, waarover meer dan één dissertatie aan onze universiteit geproduceerd zou kunnen worden.

Voor deze toespraak hebben wij één vraag onszelf gesteld – een van de vele vragen die gesteld zouden kunnen worden.

Wij willen ons confronteren met de vraag naar *de grootte van de vangst*.

U begrijpt dat wij ons op dit moment bedienen van beeldspraak. Rij dit woord 'vangst' zouden uw gedachten kunnen uitgaan naar een visvangst. Onze Here heeft immers zelf vissers uit Galilea – Simon Petrus, Johannes en Jakobus – met behulp van een wonderbaarlijke visvangst voorbereid op hun apostolische opdracht: 'van nu aan zult u mensen vangen' (Luk. 5 : 10).

Prediking is dus als een visnet. Zoals een visser met behulp van het net de vissen aan boord brengt, zo zal het apostolisch woord mensen winnen voor Christus en zijn koninkrijk.

Wie dan vraagt: hoe groot **was** de vangst? vraagt naar de winst van al die preekspanning op de kansel, naar het uiteindelijke batige saldo onder de kansel.

Toch wil ik die kant niet uit met dit beeld.

Er moeten niet alleen *vissen*, er moeten ook *vossen* gevangen worden. Het beeld verschuift dus. We komen niet aan boord bij de vissers, maar zijn te gast bij de wijngaardenier.

Want een wijngaardenier kan veel last ondervinden van de vossen. Vossen zijn in staat om **met** hun *ondermijnen* de activiteiten zijn wijngaard te verwoesten. Een wijngaardenier is ook altijd een vossenvanger. Hij vangt **ze**, niet om ervan te genieten, maar om **ze onschadelijk** te maken.

'Vossen' hebben doorgaans een slechte naam – in de bijbel, in de spreekwoorden van een volk. Zij staan bekend om hun sluwheid, hun snelheid, hun ondermijnende activiteiten, **zovaak** zij hun holen uitgraven binnen de *omheining* van de zorgvuldig aangelegde wijngaard en in hun speelsheid de bloesem *vernielen*.²

Toegepast op de prediking: er zijn ook bedreigingen en hindernissen in de buurt, die als stoorzenders kunnen werken en de verkondiging van het evangelie *ondermijnen*.

Geen wonder dat de profeet Ezechiël (13 : 4) de valse

profetie vergeleek met het gewoel van die snelle, sluwe beestjes, die wij 'vossen' noemen.

'Vangt ons de vossen. de kleine vossen die de wijngaarden verderven, nu onze wijngaarden in bloei staan' – zo horen wij de bruid in Hooglied 2 : 15 roepen, midden in haar hooggestemde liefdeslied.

Het **was** in het jaar 1901 – dus negen jaar na de Vereniging van 1892 – dat A. Kuyper aan deze tekst de titel ontleende voor een klein boekje, dat hij ging publiceren: *Drie kleine vossen*. Temidden van de brede banden die Kuyper **ons** in groten getale heeft nagelaten, is dit een wat onopvallend boekje gebleven. Maar dit onooglijke hekje is stellig niet een onbelangrijk geschrift.

Kuyper heeft daarin een aantal artikelen uit De *Heraut* gebundeld, die hij een jaar eerder geschreven had. In die artikelen heeft hij drie vossen opgespoord en in het *Woord vooraf* spreekt hij de hoop uit dat zijn werk mag meehelpen 'hun verwoestend woelen' te 'stuiten'.

Dit 'woord vooraf' is gedateerd: Amsterdam, 27 juni 1901. Hierbij valt een bijzonderheid te vermelden.

27 juni 1901 moet één van de mooiste dagen in het bewogen leven van A. Kuyper zijn geweest. Want op die dag bereikte hij feitelijk de top van zijn politieke loopbaan en zag hij zijn jarenlange inspanning voor de Antirevolutionaire Partij bekroond. Het was immers de dag waarop de ARP – samen met de roomse coalitiegenoot – de parlementsverkiezingen won, **na** een grote veldslag met de liberalen en de socialistten. Die dag kreeg de ARP vaste voet in de landsregering en kwam het ministerschap van A. Kuyper en zelfs het kabinet-Kuyper in zicht.

'c Avonds kwamen de studenten (gereformeerde én rooms-katholieke studenten!) voor zijn huis in Amsterdam het 'Wilhelmus' (en 'zij zullen het niet hebben!') zingen.³ Op die dag werd dus ook beslist, dat Kuyper binnenkort afscheid moest nemen van het theologisch hoogleraarschap van de stad Amsterdam. **Met** is een merkwaardige gedachte, dat Kuyper juist op die dag zijn boekje over de *Drie kleine vossen* voor de druk gereedmaakte. Vermoedelijk hebben zijn vele bezigheden ten dienste van de kerk en van de samenleving nooit zo dicht bij elkaar gelegen!

Kuyper wilde dus – kort na 1892 – een drietal gevaren signaleren, die naar zijn inzicht het gereformeerde leven bedreigden. Heel nadrukkelijk vraagt hij daarbij aandacht voor de gereformeerde prediking.

In 1892 waren Afscheiden en Dolerenden begonnen om voortaan kerkelijk samen te leven. Diverse preekstijlen moesten zich dus ook verenigen. al zullen wij er goed aan doen de onderlinge verschillen niet te overdrijven. Er was allereerst een sterke overeenstemming en een gemeenschappelijk achtergrond in dezelfde confessie. Bovendien leefde men beiderzijds van de grote erfstukken, uit de Nadere Reformatie van de zeventiende en achttiende eeuw. Het zou een vertekend beeld opleveren, wanneer men zou zeggen: de bevindelijke toets kenmerkte de preken van de afgescheiden dominee?, terwijl de dolerende predikanten gevangen zaten in hun scholastieke leerstelligheid.

Met die populaire voorstelling doet men naar twee kanten

tekort aan de realiteit. Ook de Afscheiden hadden de gereformeerde leer lief, niet alleen op de Kamper kathedraal (Bavinck!), maar ook op de preekstoel. En de Dolerenden stonden bepaald niet met hun rug naar zaken als geloofsbeleving, verootmoediging voor God, heiliging van het leven, dienst van God in de samenleving van Nederland – de grote zaken op het program van de Nadere Reformatie! Dat kwam ook op de preekstoel duidelijk tot uitdrukking – men leze de prekenbundels uit die tijd (*Uit de diepte, drie delen*).⁴

Maar A. Kuyper zag wel gevaren. Drie daarvan heeft hij behandeld, en hij heeft daarbij aan de prediking veel aandacht gegeven.

Die drie gevaren waren volgens Kuyper het *intellectualisme*, het *mysticisme* en het *practicisme*.

Het eerste signalement van een 'kleine vos' betreft dus het *intellectualisme*.

Intellectualistische prediking is een dorre, leerstellige prediking. Alles is waar, alles is orthodox, maar het is niet de echte waarheid die het hart van de kinderen van God raakt, verwarmt en vrijmaakt.

'Het volk wil, en terecht, geen notaris op den kansel' Een notaris is op zijn eigen terrein een onmisbaar en verdienstelijk man. Hij heeft een nauwkeurigheid in zaken op te nemen, boedels te beschrijven en testamenten op te maken, die ge hem benijdt. Maar het blijft voor hem een *vreemd goed*, goed dat het zijne niet is, waar voor hem geen herinneringen aan kleven, en dat bloot als voorwerpelijk goed in zijn stukken voorkomt. En het is dat *notariële* karakter, dat alle intellectualistische prediking ontsiert en smakeloos, en daardoor veelal zo ongenietbaar maakt.

Ge voelt niet, dat wie spreekt het zelf voelt. cii daarom pakt het u niet, en sleept u niet mee. Er glanst wel vuurwerk in van woorden, maar er sprankelt geen vuur uit het hart, dat vuur in uw hart aansteekt.

Er wordt wel telkens gezegd, dat het om uw ziel, om uw eeuwige behoudenis, om uw zaligheid en om uw eeuwig leven gaat, maar onder het horen raakt ge niet zelden nog verder van uw ziel af dan toen ge u onder het gehoor nederzette.

Als ge wezenlijk met uw ziel te doen hadt, in angst over uwe zonde waart, of voor de poorten der eeuwigheid stondt, en men begon u zulk een predicatie voor te lezen, zoudt ge bidden en smeken dat men toch ophield en u met uw ziel bezig liet zijn' (pag. 29.30).

Het komt mij voor dat Kuyper ook nu nog – negentig jaar na dato – onze dank verdient voor dit signalement. Hij noemde het dan wel een 'kleine' vos, maar wij zijn geneigd hier te spreken van een grote vangst. Want Kuyper heeft het gereformeerde volk willen leren, dat juist gereformeerde mensen op dit punt grote risico's lopen. Kuyper heeft het voor zijn ogen zien gebeuren, dat de goede strijd voor de belijdenis van de waarheid noodzakelijk gevoerd moet worden en de inspanning van allen vraagt. Dat had de negentiende eeuw hem wel geleerd. Maar hij was zich er niet minder van bewust, dat deze strijd het risico van overdrijving, van het ten prooi vallen aan de dorre beroepsmatigheid, met zich meebracht (zie vooral pag. 11-13).

Op dezelfde wijze gaat Kuypes te werk bij de twee andere gevaren, die hij meende te moeten signaleren: het mysticisme en het practicisme.

Mysticisme is de poging om buiten Gods Woord om, vanuit eigen gevoel, beleving en belevenissen, een weg te ontwerpen naar God toe om op die manier de zalige gemeenschap met God te genieten. Het is een reactiebeweging tegen het intellectualisme en tegelijk is het even hoogmoedig en dus ook even onbruikbaar, wanneer het gaat om de omgang met de levende God.

Practicisme is het ideaal van de doeners in de kerk. Er moet wat gebeuren en tot stand gebracht worden door de christenen: God roept ons, broeders, tot de daad. Wat valt er veel te doen, in de kerk, in de samenleving, in de wereld! Methodistische ijver, evangelische bevoegenheid, organisatie-drukke, missionaire campagnes – dat zijn de zaken waarvoor wij warm moeten lopen.

Ja, het is A. Kuypers die daartegen de gereformeerde kerken heeft gewaarschuwd. Hij achtte dat activisme een **vos**, die de wijngaard bederft. Misschien willen de Gereformeerde Ronderi en de Christelijke Gereformeerden dat ook eens toevoegen aan het beeld, dat zij zich van A. Kuypers hebben gevormd.

Kortom: Kuypers heeft in 1901 een woord gesproken, dat van brede blik getuigt en nog altijd richting-gevend kan zijn voor ons nadenken over de koers van de gereformeerde kerken en voor de toonzetting van de prediking. Veel is sinds dat jaar 1901 gebeurd in de gereformeerde kerken, ook op het gebied van de prediking.

Wij denken aan het werk van K. Schilder en zijn pleidooi voor de zuivering van het taalgebruik op de preekstoel, zijn diepe respect voor de feiten van het heil in Christus, zijn brede uitwerking van de heilshistorische methode in de prediking over het Oude Testament: één grote kruistocht tegen de verburgerlijking van de gereformeerde prediking en één machtig verhaal over de majesteit van **God** en zijn Woord.

Wij denken aan het belangrijke werk van voorgangers en voorlichters als A. Jansz, B. Holwerda, M.B. van 't Veer en C. Veenhof. Er zijn **wat** vossen gevangen in de loop van al die jaren! Ook wij kunnen nog steeds daarvan leren. Want de vossenjacht kan zich geen pauzes veroorloven. De kleine vossen hlijven tegen de muren opspringen (vgl. Neh. 4 : 3) en onder de doornheggen doorkruipen.

- Leerstelligheid kan verlopen in intellectualisme en objectivisme.
- Opkomen voor het gevoel en aandacht voor de geloofsbeleving kunnen ons verstrikken in subjectivisme.
- Verkondiging van de grootheid en majesteit van God en zijn Woord kan een sfeer van afstandelijkheid oproepen tussen God en de mens en kan zelfs ontaarden in normativisme: wij horen vanaf de preekstoel **wel** hoe het allemaal in het paradijs geweest is en hoe het in ons leven worden moet, maar wij krijgen geen hulp hij ons verdriet over de *afstand* die daar ligt tussen

Gods hoge norm enerzijds en onze ontnacht in ons gekwetst en aangevochten bestaan anderzijds.

- Prediking van Gods liefde en nabijheid kan leiden tot gemoedelijkheid en knusheid, waarbij God wordt opgesloten binnen de kleine horizon van onze gevestigde orde en van een verburgerlijkt bestaan.

Al die vossen met hun sluwe streken zijn hardnekkige vijanden van de wijngaard, net als het onkruid op de akker van de boer.

Daarom moet de grote angst in honderd jaar gereformeerde prediking ons stimuleren om de strijd niet op te geven en om de jacht met goede moed voort te zetten.

Wij verlangen allen naar prediking, die ons de schoonheid van Gods verbond laat zien en diepe lagen van ons menselijk bestaan weet te bereiken.

Prediking moet dus 'aanspraak' wezen van Gods volk in deze tijd. Zij moet aansprekend zijn en aansprakelijk stellen. Daarover gaat het immers in het verbond van God: God betuigt ons zijn liefde en geeft ons daarin zijn hart. Deze God vraagt onze liefde – liefde met heel ons hart: ons verstand, ons gevoel en al onze hnnchten. Zo wil God met ons gaan en bij ons wonen.

Wij hopen dat wij op deze weg, als predikers en luisteraars, met elkaar door de genade van de Heilige Geest mogen vorderen en toenemen in kracht. Totdat wij na dit leven het doel: de pure, doorzuiverde omgang met onze God, mogen bereiken.

C. Trimp

¹ Rondom 1920 vroeg de zgn. 'beweging der jongeren' veel aandacht. In dat verband kwam ook regelmatig de prediking ter sprake. Wie daar meer van wil weten, leze de schooldagrede van T. Hoekstra uit 1911, die als afzonderlijke brochure is verschenen: *De tegenwoordige critiek op onze preekers*, Kampen 1918.

In de dertiger jaren vroeg het debat rondom de idee van de heilshistorische prediking de aandacht. Daarmee was annex de bestrijding van het subject-object-schema in de prediking en van het 'exemplarisme' in de omgang met de historische stof van de bijbel.

² Vgl. over de 'muren' van de wijngaard: Mat. 21 : 33; Mark. 12 : 1; Jes. 5 : 5; Ps. 80 : 13. Breder schreven we over 'de wijngaard' in het artikel 'Het verhaal van de wijngaard' in dit blad, 5 aug. 1978 (jrg. 53, 654-661).

³ Zie *Schrift en historie. Gedenkboek A.R.Partij 1878-1928*, Kampen 1928.325.

⁴ Een duidelijke impressie van de prediking in de eerste jaren na de Vereniging gaf ons J. Veenhof in zijn opstel 'Gereformeerde prediking rondom de eeuwwisseling'. Beschouwingen over de prediking van P.A.E. Sillevius Smitt (1867-1918), in G. Heitink e.a. (red.), *Bewerken en bewaren* (feestbundel voor K. Runia), Kampen 1982, 76-94. Zie ook Veenhofs bijdrage aan M.E. Brinkman (red.), *100 jaar theologie. Aspecten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*, Kampen 1992.21.

BEROEPINGSWERK

Bedankt voor: Dronten en Heemse: T. Wendt te Bunschoten-Oost; voor Hoogvliet-Spijkenisse en Harlingen: W.F. Wisselink te Brouwershaven.

Beroepbaar gesteld door de classis Kampen: R.M. Meijer, Esdoornhof 41, 8266 GC Kampen, ☎ (05202) 23691.

BEVESTIGING EN INTREDE

Dr. H.R. Kamp heeft zondag 4 oktober jl. intrede gedaan in Apeldoorn. De bevestiging vond plaats in de morgen-dienst door ds. J.A. Boersma, de intrededienst vond 's middags plaats. Ds. Kamp blijft voorlopig in Hoogkerk wonen.

Drs. A. Souman is zondag 4 oktober jl. bevestigd in **Hoek** door prof. dr. K. Deddens. De intrededienst vond plaats in de middagdienst. Het nieuwe adres van drs. Souman is: Rozenlaan 11. 4542 CV **Hoek**.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Bedum * *Predikant*: Het tel.nr. van ds. H.W. Ophoff is met ingang van 16 oktober gewijzigd. Het nieuwe nummer is 05900-13979.

Dordrecht * *Kerkdiensten*: Vanaf 18 oktober zullen de diensten gehouden worden in de Kruiskerk, Vrieseweg 64. Aanvang: 8.45 en 17.00 uur.

Mijdrecht * *Kerkeraad*: Postbus 61, 3648 ZH Wilnis.

Pretoria * *Predikant*: F.J. Bijzet, ☎ (09) 27123310931.

Rectificatie n.a.v. p.43: B.R. van der Lugt te **Bussum-Huizen** is géén scriba, maar penningmeester van de diaconie.

VERENIGINGEN

Bestuurswisseling V.G.S.U.: Praeses: Hanj van Daalen; Ab-actis: Eline Lengkeek; Fiscus: Willem Vreeken; Vice-praes: Wolter Wolters. Adres ah-actiaat: Predikherenkerkhof X 3512 TK Utrecht. ☎ (030) 322048.

PIËTISME OF ZUURDEEG?

De machten die aan Christendom, theologie en kerk de katholiciteit betwisten zijn niet gering te schatten. Daar komt hij, dat wij zelf, veel meer dan wij misschien menen, onder de invloed van die moderne levensbeschouwing staan. Wij kijken heel anders tegen de dingen aan dan onze voorouders. Vroeger werd het leven aan deze kant van het graf hoofdzakelijk beschouwd als een voorbereiding voor de hemel. Nu heeft het een eigen zelfstandige waarde. Vroeger was de moraal op de eeuwigheid gericht en dat bracht een zekere onverschilligheid mee voor het leven op aarde. Thans is daarvoor in de plaats gekomen een hoge waardering van heersaardse en een ijverig behartigen van materiële belangen. Wij gaan allen mee in het streven dit leven zo draaglijk en zo aangenaam mogelijk te maken. We willen de ellende verzachten, de misdaad verminderen, het sterftecijfer laten dalen, de gezondheid verhogen en zo voort

Welke positie moeten we innemen tegenover deze nieuwe cultuur? Moeten we in terugkeer naar een lang vervlogen tijd heil zoeken voor de kwalen van het heden?

Voor vele Christenen in deze eeuw heeft het piëtisme in een of andere vorm veel aantrekkelijks. Nu kunnen we bewondering hebben voor de ijver, de moed, het geloof en de liefde van de grote mannen van het piëtisme. Hun protest tegen de wereldgevoeligheden en verbastering van de kerk was niet ongegrond.

Maar er is toch iets dat aan hun Christendom onthrekt. Het maakt op ons allen meteen een heel andere indruk dan de echt-christelijke en tevens keingezonde levens- en wereldbeschouwing van de hervormers. Bij piëtisten domineert toch een onvrije, ascetische beschouwing van de wereld en heel haar cultuur. Sommigen trekken zich piëtistisch terug in de eenzaamheid. Anderen willen methodistisch de wereld aanvallen en met geweld proberen die te veroveren. Maar nooit is hier echte, ware, volle reformatie. Er is alleen een redden en uitspreken van enkele uit de wereld die in het boze ligt. Maar nooit een methodische, organische hervorming van het geheel van de kosmos, van volk en land. Er is bij al deze richtingen wel aanval op onderdelen, maar niet op het centrum. Een afwijzen van de ongelovige resultaten van de wetenschap, maar geen reformatie van de wetenschap vanuit eigen principes. Een zich onttrekken aan het openbare leven, maar geen poging dat leven te hervormen naar de eis van Gods Woord. Tevreden als men zelf in eigen huis God mocht dienen of op de bekering van zielen mocht uitgaan, liet men land en volk, staat en maatschappij, kunst en wetenschap aan eigen lot over. Men trok zich uit het leven terug, scheidde zich in letterlijke zin van alles af. Deze richting heeft wel veel van het Christendom, maar is het wai-F, volle Christendom niet. Ze miskent de waarheid, dat God de wereld liefgehad heeft. Ze is wel in staat de wereld te bestrijden en te verwerpen, maar niet om haar te overwinnen.

Het Christendom kent zeker een ascetische zijde in goede zin. Maar deze moet worden aangevuld door de echt-menselijke zijde, om niet in allerlei vals mysticisme en kloosterachtige vroomheid over te slaan. Als je alles verlaat en je in eenzaamheid opsluit, schijnt je geloof wel groot. Maar nog beter lijkt mij het geloof van hem, die het koninkrijk der hemelen als een schaar bewaart, maar het tegelijk als een tuurde in draagt in de wereld. En dat in de zekerheid, dat Hij die voor ons is, meer is dan die tegen ons is. En dat Hij machtig is om ook temidden van de wereld ons te bewaren voor het kwaad.

Naar: H. Bavinck. 'De katholiciteit van Christendom en kerk'. 1888

* Als regel horen die adresgegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vernielde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!)

* De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen

* Gegevens dienen uitsluitend schriftelijk opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25,4460 AA GOES. Per fax is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons inhandig is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week